

C İ L T 2

S A Y I 1

Y I L 2 0 2 0

AKADEMİK TARİH VE ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

ATAD

JOURNAL OF ACADEMIC HISTORY AND STUDIES

V O L U M E 2

I S S U E 1

Y E A R 2 0 2 0

Özgür ERDİNÇ

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1061-4925>

**OSMANLI ÜLKESİNDEKİ İNGİLİZ KONSOLOS VE
VATANDAŞLARININ HUKUKİ SORUNLARINA DAİR TESPİTLER
(1858-1860)**

Atıf yapmak için: Özgür Erdinç, “Osmanlı Ülkesindeki İngiliz Konsolos ve Vatandaşlarının Hukukî Sorunlarına Dair Tespitler (1858-1860)”, *Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi*, Cilt:2, Sayı: 1, (2020), s.86-134.

**THE BRITISH CONSULE AND CITIZENS IN THE OTTOMAN
COUNTRY DETERMINATIONS ABOUT LEGAL PROBLEMS (1858-1860)**

To cite this article: Özgür Erdinç, “The British Consule And Citizens In The Ottoman Country Determinations About Legal Problems (1858-1860)”, *Journal of Academic History And Studies*, Volume:2, Issue: 1, (2020), pp.86-134.

Makale Geliş Tarihi: 10.04.2020 – Yayına Kabul Tarihi: 4.05.2020

ATAD

Çevrimiçi (online) erişim için <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataddergi>

ATAD

Osmanlı Ülkesindeki İngiliz Konsolos ve Vatandaşlarının Hukukî Sorunlarına
Dair Tespitler (1858-1860)

Özgür Erdinç*

OSMANLI ÜLKESİNDEKİ İNGİLİZ KONSOLOS VE
VATANDAŞLARININ HUKUKÎ SORUNLARINA DAİR
TESPİTLER (1858-1860) **

Özet: Bu çalışmada, 003 ve 003M Numaralı Düvel-i Ecnebiye Defterleri'nden yararlanılmıştır. Defterler 1858-1860 tarihlerini kapsamaktadır. Bu tarihlerde Osmanlı-İngiliz ilişkileri dostane olarak bilinmektedir. Ancak bazı İngiliz konsolosları ve vatandaşları dostane olan bu ilişkileri istismar etmişlerdir. Bu makalede, özellikle mahmîlik meselesinin üzerinde durulmuştur. Ayrıca Osmanlı makamları ile İngiliz konsoloslukları arasındaki hukukî problemler ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: İngiltere, Osmanlı, Konsolos, Mahmî, Mahkeme.

THE BRITISH CONSULE AND CITIZENS IN THE
OTTOMAN COUNTRY DETERMINATIONS ABOUT LEGAL
PROBLEMS (1858-1860)

Abstract: In this study, Düvel-i Ecnebiye Books Numbered 003 and 003M were used. This books covering the years between 1858 and 1860. Ottoman-British relations were known as friendly in these dates. However, some British consuls and citizens have exploited these friendly relations. In this article, focuses on protection system. In addition, legal problems between Ottoman authorities and British consulates were discussed.

Keywords: British, Ottoman, Consul, Protection System, Court.

* Doktora Öğrencisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi ABD, ozgur_erdinc@hotmail.com, ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1061-4925>

** Bu çalışma, yazarın Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih/Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı'nda hazırladığı "003 ve 003M Numaralı Düvel-i Ecnebiye Defterlerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi" isimli yüksek lisans tezinden istifade edilerek üretilmiştir.

Giriş

Osmanlı Devleti ile İngiltere arasındaki ekonomik ve siyasî münasebetler diğer Batı Avrupa devletlerine nazaran daha geç bir dönemde başlamıştır¹. 1582 yılında İngiltere tarafından William Harborne'un İstanbul'a büyükelçi olarak atamasından sonra Türk-İngiliz siyasî ilişkileri üst seviyeye çıkmıştır². Aslında William Harborne daha büyükelçi olmadan 1580'de İngiltere adına Osmanlı Devleti'nden ilk kapitülasyonu almayı başarmıştır. Bu anlaşmaya göre; Venedik ve Fransa devletlerine uygulandığı gibi İngiltere'ye de %5 oranında gümrük vergisi uygulanacaktır³. İngiltere'ye ve diğer yabancı devletlere verilen bu kapitülasyonlar "*bilcümle hükümetlere şâmil beynelmilel bir mâhiyeti iktisap etmiş*" ve Osmanlı Devleti kısmen ve fiilen mevcut olan antlaşmalara bağlanmıştır⁴. Başlangıçta bir lütuf ve ihsan olarak verilen kapitülasyonlar, devletin zayıfladığı dönemlerde olumsuz etkilere neden olmuştur⁵. Özellikle ticarî ve adlî alandaki kapitülasyon hükümleri Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında birçok soruna yol açmıştır. İngiltere'ye 1580'de verilen kapitülasyon 1601'de daha kapsamlı hale gele getirilmiştir. Ardından 1603, 1606, 1624, 1641, 1662, 1675 yıllarında yenilenmiştir. 1675 tarihli kapitülasyon ile İngilizler, Osmanlı ülkesine deniz ve kara yolu ile girmeye hak kazanmıştır⁶. İngiltere bu kapitülasyonların ardından Halep, Trablusgarp, Tunus, Trablusşam, İzmir ve Mısır gibi yerlerde konsolosluklar açmıştır. Daha sonra 1809, 1838 ve 1861 yıllarında kapitülasyonlar ile ilgili yeni anlaşmalar yapılmıştır⁷. Ancak hem İngiltere hem de diğer yabancı

---

¹ Akdes Nimet Kurat, *Türk İngiliz Münasebetlerinin Başlangıcı ve Gelişmesi (1553-1610)*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınevi, 1953), 1-7.

² Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, "Bir Avrupa Diploması Merkezi Olarak İstanbul 1792-1798 Dönemi İngiliz Kaynaklarına Göre", *Osmanlı, C.1.*, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999), 661.

³ Nazan Aksoy, *Rönesans İngiltere'sinde Türkler*, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004), 29. C. Wood, *A History of the Levant Company*, (Abingdon, Frank Cass & Co Ltd: 1964), 11; Kurat, *Türk İngiliz Münasebetlerinin Başlangıcı ve Gelişmesi (1553-1610)*, 10-11.

⁴ Zekeriya Türkmen, "Osmanlı Devletinde Kapitülasyonların Uygulanışına Toplu Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM), Sayı.6*, (Ankara: 1995), 332.

⁵ Necdet Kurdakul, *Osmanlı Devleti'nde Ticaret Antlaşmaları ve Kapitülasyonlar*, (Ankara: Döler Neşriyat, 1981), 25; Nahide Şimşir, "Osmanlı-İngiliz Münasebetleri 1580-1838", *Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı: 122*, (Ekim 1999), 41.

⁶ Halil İnalçık, "İmtiyazât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (D.İ.A.)*, C.22., (İstanbul: 1995), 249; Necmi Ülker, "XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında İzmir'deki İngiliz Tüccarına Dair Ticarî Problemlerle İlgili Belgeler", *Belgeler Türk Tarih Belgeleri Dergisi, C.XIV.*, Sayı: 18., (Ankara: 1992), 277-278; Kurdakul, *Osmanlı Devleti'nde Ticaret Antlaşmaları ve Kapitülasyonlar*, 101-121.

⁷ Mahmut Esat Bozkurt, *Osmanlı Kapitülasyonları Rejimi Üzerine*, (Çev. Ahmet Öylek), (Ankara: Türk Hukuk Kurumu Yayınları, 2008), 59.

**Osmanlı Ülkesindeki İngiliz Konsolos ve Vatandaşlarının Hukukî Sorunlarına
Dair Tespitler (1858-1860)**

devletler kapitülasyonlarla kendi uyruklarına verilen ayrıcalıkları zamanla geliştirmiş, ve bu ayrıcalıkları kendileri ile işbirliği yapan gayrimüslim Osmanlı tebaasına da yayılmasını sağlamışlardır. Böylelikle kendi uyruklarından olmayan Osmanlı ya da üçüncü bir ülkenin tebaasını “*himaye altındaki uyruk*” (projected subject) adıyla yeni bir statü yaratıp kollamaya başlamışlardır ⁸.

Çalışmamız, Osmanlı ülkesindeki İngiliz konsolos ve vatandaşlarının himaye meselesini istismar etmesine ve diğer hukukî usulsüzlüklerine yöneliktir. Bu incelemeler Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi’nde bulunan 003 ve 003M Numaralı Düvel-i Ecnebiye Defterleri ve diğer kısımlarda yer alan bazı belgelere dayanarak gerçekleştirilmiştir. Defterler 1858-1860 yıllarını kapsadığı için vakalar genellikle bu tarihlere aittir. İncelediğimiz dönem 1863’te çıkarılan “*Memâlik-i Mahruse-i Şahânedede Bulunan Düvel-i Ecnebiyye Konsoloslukları Hakkında Nizâm-nâme*”⁹ ve 1869’da uygulamaya konan “*Tâbiyyet-i Osmaniye Kanunnâmesi*”¹⁰ öncesindedir. Bu çalışma bu nizâm-nâmeye ve kanuna giden yolda bir tespit amacı taşımaktadır. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için önce “*mahmî*”¹¹ (himaye-protégé) meselesi ele alınmıştır. Ardından İngiliz konsolosların sahip olduğu hukukî yetkileri ve bu yetkilerin dışına çıkmalarına dair örnekler verilmiştir. Daha sonra ise arşivde yer alan belgeler ışığında konsolosların ve İngiliz tebaasına mensup kişilerin uygunsuz hareketlerine ve hukukî usulsüzlüklerine yönelik vaka incelemeleri gerçekleştirilmiştir.

1.Mahmî (Himaye) Meselesi

Kapitülasyonlar ile beraber dış ülkelerden Osmanlı ülkesine gelen yabancılara¹² “*Harbî*” adı verilmiş, İslam ülkelerine girebilmeleri için ise

⁸ Uygur Kocabaşoğlu, *Majestelerinin Konsolosları İngiliz Belgeleriyle Osmanlı İmparatorluğu’ndaki İngiliz Konsoloslukları (1580-1900)*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004), 50; Nurcan Özkaplan Yurdakul, *İngiltere Ortadoğu’ya Nasıl Girdi?, Basra ve Bağdat’ta İngiliz Konsoloslukları*, (İstanbul: Kronik Kitap, 2018), 69.

⁹ “*Memalik-i Mahruse-i Şahânedede Bulunan Düvel-i Ecnebiyye Konsoloslukları Hakkında Tanzim Kılınan Nizamname*” *Düstûr*, 1. Tertip, 1. Cilt, (Dersaadet: Matbaa-i Âmire, 1289), 772-775

¹⁰ “*Tâbiyyet-i Osmaniye Kanunnâmesi*”, *Düstûr*, 1. Tertip, 1. Cilt, 16-18.

¹¹ Mahmî, himaye gören, korunan kimse demektir. Ferit Develioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, (Yay. Haz. Aydın Sami Güneçal), (Ankara: Aydın Kitapevi, 2008), 568.

¹² Yabancı sözcüğü Tanzimat Dönemi öncesinde “*ecnebi*” olarak ifade edilmiştir. Tanzimat sonrası ise Osmanlı tebaasından olmayan herkes için *ecnebi* kelimesi kullanılmış ve “*müste’men*” sözcüğü de zaman zaman *ecnebi* sözcüğü ile beraber kullanılmıştır. Bknz. Yasemin Saner Gönen, “*Osmanlı İmparatorluğunda Yabancıların Adlı Ayrıcalıkları*”, (Basılmamış Doktora Tezi, Marmara

“Aman” (Emân) izni almaları şart koşulmuştur. İşlam ülkesi ile dostça ve barış içinde yaşayacaklarına söz verip “Aman” izni alan yabancılar kapitülasyonlardan yararlanmış ve kendilerine “müste'men” adı verilmiřtir¹³. Kapitülasyonların yabancılara ülke dışılık “*haric ez memleket*” hakkı vermesi ile yabancılar buldukları ülkenin yasa ve mahkemelerine tâbi olmama ayrıcalığını sahip olmuşlardı. Bu hak başlangıçta Osmanlı ülkesine dışarıdan gelen yabancıları kapsamaktaydı. Ancak zamanla Osmanlı vatandaşlarına tesir etmiřti¹⁴. Osmanlı ülkesinde konsolosluk kuran devletler, yabancı dil bilen “*drogman*” adı verilen tercümanlardan yararlanmak istemiřlerdi¹⁵. Nitekim Fransa 1673 tarihli kapitülasyonla elçiliğinde tercüman görevlendirilmişti. 1740 tarihli kapitülasyonda ise Fransız elçi ve konsoloslar istedikleri kişileri, kimseye danışmadan yasakçı ve tercüman olarak alabilecekleri, hatta aldıkları tercümanları, konsolos vekili olarak tayin edebilecekleri yazmaktaydı. Başlangıçta sadece Fransa'ya özgü olan bu haklar daha sonra Avusturya, Rusya ve İngiltere'ye de bahşedilmişti. Böylelikle yabancı devletlerin sefaretlerinde ve konsolosluklarında çalışan Osmanlı vatandaşları, kapitülasyonlarla yabancı ülke uyruklarına verilen haklardan yararlanmışlar ve Osmanlı ülkesinde başka bir devletin himayesi altına girmişlerdir. Bu gelişme mahmî (himaye-protégé) sorununun doğmasına neden olmuřtur¹⁶.

Başlangıçta konsolos yardımcısı, tercüman ve ticarî acente veya daha aşağıdaki kademelerdeki işlerde görev yapan gayrimüslim Osmanlı vatandaşları (zimmiler)¹⁷, elçiliklerden himaye edildiklerine dair “*diplomatik*

Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 1998), 20-21; Belkıs Konan, “Osmanlı Devleti'nde Yabancıların Kapitülasyonlar Kapsamında Hukukî Durumu”, (*Basilmamış Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006). 6-7.

¹³ Nebi Bozkurt, “Emân”, *D.İ.A.*, C.11., (İstanbul, 1995), 75-77; Mehmet İpşirli, “Osmanlı Devletinde Emân Sistemi”, *Çağdaş Türk Diplomasisi 200 Yıllık Süreç*, Yay. Haz. İsmail Soysal, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999), 7.

¹⁴ Kocabaşoğlu, *Majestelerinin Konsolosları İngiliz Belgeleriyle Osmanlı İmparatorluğu'ndaki İngiliz Konsoloslukları (1580-1900)*, 49.

¹⁵ Belkıs Konan, “Osmanlı Devleti'nde Protege (Koruma) Sistemi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.58, S.1, (Ankara: 2009), 171.

¹⁶ Gülnihal Bozkurt, *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasî Gelişmelerinin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu (1839-1914)*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1996), 139-140.

¹⁷ İşlam Devleti'nde yaşamayı kabul eden gayrimüslimlere zimmî adı verilmektedir. Osmanlı Devleti'nde zimmîlerin can, mal, namus, inanç gibi değerleri devlet tarafından koruma altına alınmıştır. Fakat zimmîler müste'menlerden farklı olarak kapitülasyonlardan yararlanamamıştı. Bknz. Cevdet Küçük, “Osmanlılarda Millet Sistemi ve Tanzimat”, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.VI., Edit. Fahri Aral-Murat Belge, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985), 1007.

**Osmanlı Ülkesindeki İngiliz Konsolos ve Vatandaşlarının Hukukî Sorunlarına
Dair Tespitler (1858-1860)**

dokunulmazlık” kapsamında bir “berat” elde etmişlerdir¹⁸. Ancak elçilikler zamanla verdikleri beratların alanını genişletmişler, manastır ve dinî kurumlarda çalışan zimmîlere, işbirliği yaptıkları tüccarlara berat vermeye başlamışlardır¹⁹. Özellikle “*fahri konsolos namı ile verilen beratlar*” mahmî meselesinin artmasına yol açmıştır. Bu gelişmeler “*yerli mahmî*” sorununu da beraberinde getirmiştir²⁰.

Gülnihal Bozkurt berat sahibi olan kişilerin önemli ayrıcalıklarının bulunduğunu ifade etmektedir. Bu kişilerin ayrıcalıklarını şu şekilde açıklamıştır:

“Berat alan bir kişi, ticarî ve malî imtiyazlar elde ediyordu. Artık Osmanlı kanunlarına tâbi olmuyor, bazı vergileri ödemiyordu. İthalat ve ihracatta gümrük vergilerini diğer Osmanlı uyruklarından daha az veriyorlardı. Himayesine girdikleri devlete de vergi vermiyorlardı. Askerlik mükellefiyetleri de ortadan kalkıyor, böylece cizye (bedel) vermiyorlardı. Adî ya da siyasî suçlardan sorumlu tutulamıyorlardı”²¹.

Bu haklar, berat sahibi olmayan gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarına cazip gelmekteydi. Bunun temelinde ise gayrimüslim Osmanlı vatandaşların kapitülasyonlardan yararlanma isteği bulunmaktaydı²². Engelhardt, aslında reayanın padişahına sadık olduğunu ancak konsolosların reayayı mahmî olması yönünde teşvik ettiğini belirtmektedir. Bu durumu şu şekilde ifade edilmektedir:

“Türkiye’de vatandaşlık, padişahın tebaasının çoğu için, diğer memleketlerde olduğu gibi, ziraî bir mücazata eşit menfaat değildi. Aksine reaya bu vatandaşlığı bir belâ, bir felâket olarak gördüğünden kendisi ve akrabası için tehlikeye sebep olmaması için bundan anında kurtulmaya bakardı. Şurası kesindir ki bazı yabancı devletlerin konsolosları vazifelerini istismar ederek bu hususta reaya kolaylık

¹⁸ Salahi R. Sonyel, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Koruma (Protege) Sistemi ve Kötüye Kullanılışı", *BELLETEREN*, C.LV., S.213, (Ankara: Ağustos, 1991), 359-361.

¹⁹ Bozkurt, *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasî Gelişmelerinin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu (1839-1914)*, 139-140.

²⁰ Mehdi Fraşerli, *İmtiyazât-ı Ecnebiyenin Tatbikat-ı Hâzırası*, (Samsun: Matbaa-i Cemil, 1325), 34.

²¹ Bozkurt, *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasî Gelişmelerinin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu (1839-1914)*, 140.

²² Cihan Osmanağaoğlu, *Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tabiiyetinin (Vatandaşlığının) Gelişimi*, (İstanbul: Legal Yayınevi, 2004), 188.

gösterirlerdi; reaya konsoloslar tarafından himaye edilir ve vatandaşlık değiştirmeye teşvik edilirdi”²³.

Ayrıca Boogert de Engelhardt’ın konsoloslar ile ilgili görüşünü desteklemektedir. Boogert, 18. yüzyıl boyunca Osmanlı ülkesinde maaşları düşük olan yabancı diplomatların “*ücretlerine takviye yapmak*” için büyük paralar karşılığında gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarına beratlar sattığını aktarmaktadır²⁴.

Sefaretler ve konsolosluklar beratlardan başka “*patent*” belgesini vermekteydi. Patent, bir çeşit kağıt (diploma, senet) olup elçiliklerin istedikleri kimseyi himayesi altına alması ve vatandaşı şeklinde göstermesiydi. 18. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan patentler yabancı sefaretler ve konsolosluklar tarafından düzenlenen keyfi belgelerdi. Üstelik bu patentlerinin hukukî bir dayanağı yoktu²⁵.

Koruma patentine sahip olan kişiler, patenti aldığı devletin koruması altında olduğunu iddia ettiği gibi, müste’menler gibi vergi ayrıcalıklarından yararlanıp, askerlik hizmetinden muaf tutulmaktaydı. Ayrıca konut dokunulmazlıkları ve yargı ayrıcalıkları da mevcuttu²⁶. Beratlarla tanınan muafiyetleri içeren ve bir çeşit himaye kağıdı olan bu patentleri²⁷ elçiliklerin istediğı kadar dağıtması, Babıâli’nin himaye altında olan kişilerin sayısını sınırlandırma imkanını ortadan kaldırmıştır. Nitekim Yunanistan, Rusya ve Avusturya konsolosları Osmanlı Devleti topraklarında patentleri parasız olarak dağıtmaktaydı²⁸. İngiliz konsolosları da diğerkonsoloslar gibi hem kendi uyruklarına sağlanan ayrıcalıkları geliştirmekte, hem de bu

---

²³ Engelhardt, *Tanzimat ve Türkiye*, (Çev. Ali Reşad), (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 1999), 68.

²⁴ Maurits H. van den Boogert, *Kapitülasyonlar ve Osmanlı Hukuk Sistemi 18. Yüzyılda Kadılar, Konsoloslar ve Beratlılar*, (Çev. Ali Coşkun Tuncer), (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2014), 74-75; Gönen, “Osmanlı İmparatorluğunda Yabancıların Adli Ayrıcalıkları”, 198.

²⁵ Ali İhsan Bağış, *Osmanlı Ticaretinde Gayrimüslimler Kapitülasyonlar-Beratlı Tüccarlar Avrupa ve Hayriye Tüccarları (1750-1839)*, (Ankara: Turhan Kitapevi, 1983), 30-31.

²⁶ Konan, “Osmanlı Devleti’nde Protege (Koruma) Sistemi”, 179.

²⁷ Aslında koruma patentinin sağladığı ayrıcalıklar beratlardan farklıdır. Beratin koruması sadece kişiye özgüdür. Berata sahip olan kişiler elçilik ya da konsoloslukta görevli olduğu müddetçe bu korumadan yararlanmaktaydılar. Beratı olanların aileleri bu koruma kapsamında değildir. Ancak patenti olan kişilerin ise hem kendi hem de ailesi korunmaktadır. Konan, “Osmanlı Devleti’nde Protege (Koruma) Sistemi”, 172, 178-179.

²⁸ Bozkurt, *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasî Gelişmelerinin Işığında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu (1839-1914)*, 140-141.

**Osmanlı Ülkesindeki İngiliz Konsolos ve Vatandaşlarının Hukukî Sorunlarına
Dair Tespitler (1858-1860)**

ayrıcılıkları kendileriyle işbirliği yapan gayrimüslim Osmanlı tebaasında yaygınlaşmasını sağlamaktaydı²⁹.

Himaye meselesinin artmasına sebep olan başka bir belge de “pasaport” olmuştur. Osmanlı tâbiyetine mensup olan bazı kişiler yabancı devlet vatandaşlarının sahip olduğu ayrıcalıklardan yararlanmak için yabancı devlet elçiliklerinden pasaportlar elde edip, başka devlet tâbiyetine geçtiklerini iddia etmişlerdi³⁰. Mesela 1841’de işlediği bir suçtan dolayı kadının önüne çıkan bir zimmî, duruşmanın ertelenmesi üzerine Odessa’ya gidip Rus pasaportu almıştı. Duruşmaya 10-11 gün sonra Rus sefaret tercümanı ile beraber gelerek Rus tebaasından biri olduğunu iddia etmişti³¹.

Böylelikle berat, patent ya da pasaportu olan kişiler yabancı sefaretler tarafından koruma altına alınıp himaye edilmişlerdi. Osmanlı Devleti için tehlike arz eden himaye meselesi hakkında Cihan Osmanağaoğlu şöyle demektedir:

“Osmanlı Devleti’nin sınırları içerisinde yaşayan tebaasının bir bölümü, menfaatleri gereği, başka bir devlet tâbiyetine girdiklerini iddia edip, bunun beraberinde getireceği ayrıcalıklardan yararlanarak, ikametgâhlarını kendilerine (yeni) bahşeden ülkeye taşımaksızın, yine Osmanlı topraklarında yaşamaya devam etmek istiyor ve tebaası olduklarını iddia ettikleri devlet de onları Osmanlı topraklarında himaye ediyordu”³².

Halil Cemaleddin ve Hırand Asador sefaretler ve konsoloslar tarafından himaye edilen mahmûleri üç grupta ele almıştır. İlki Osmanlı topraklarında oturduğu halde tebaası olmadığı bir yabancı devletin koruması altında olan Osmanlı mahmûleridir. İkincisi yabancı mahmûler, üçüncüsü ise mezhep himayesi altında bulunanlardır. Halil Cemaleddin ve Hırand Asador ilk kısımdaki mahmûleri de üç alt kategoriye ayırmıştır. Birincisi Osmanlı Devleti’nin istisnai olarak izin verdiği ve Babîâli ile yabancılar arasında

²⁹ Kocabaşoğlu, *Majestelerinin Konsolosları İngiliz Belgeleriyle Osmanlı İmparatorluğu’ndaki İngiliz Konsoloslukları (1580-1900)*, 50; Yurdakul, *İngiltere Ortadoğu’ya Nasıl Girdi?, Basra ve Bağdat’ta İngiliz Konsoloslukları*, 69.

³⁰ Konan, “Osmanlı Devleti’nde Protege (Koruma) Sistemi”, 179.

³¹ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi C.7.*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011), 175; Bozkurt, *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasî Gelişmelerinin İşığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu (1839-1914)*, s.144; Engelhardt, *Tanzimat ve Türkiye*, 68.

³² Osmanağaoğlu, *Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tabiiyetinin (Vatandaşlığının) Gelişimi*, 181.

yapılması gereken acele işleri yapmakla görevli olan ve Osmanlı tebaasından seçilen vize konsül (*vice-consul*) veya ajan konsüllerdir (*agent consulaire*). İkincisi Osmanlı tebaasından tayin edilen sefaret ve konsolosluklarda tercümanlık ve kavalık yapan imtiyazlı memurlardır. Üçüncüsü ise ruhânî memurlar nezdinde ve yabancı manastırlarında ücretli çalışan mütevellî ve tercümanlardır³³. Mahmîlik meselesi ile çalışmaları bulunan Belkıs Konan mahmîleri; Osmanlı ülkesine dışarıdan gelen “*yabancı mahmîler*”, Osmanlı ülkesinde manastırlarda, kiliselerde çalışan “*dini koruma altındaki mahmîler*” ve aslen Osmanlı tebaasından olup berat, patent ve pasaport alıp sefaret ve konsoloslar tarafından korunan “*yerli mahmîler*” olarak sınıflandırmıştır³⁴.

A. Babıâlî'nin Aldığı Tedbirler

Osmanlı Devleti koruma patenti olan kişilerin sahip olduğu hakları kötü yönde kullanması sebebiyle, XVIII. yüzyıldan itibaren çeşitli tedbirler almaya çalışmıştır. Osmanlı padişahları III. Ahmed, III. Mustafa, I. Abdülhamid ve III. Selim zamanlarında çeşitli fermanlar çıkarılmış ve patentlerin kötü kullanılmasının önüne geçilmek istenmiştir. II. Mahmud, 1812'de bazı zimmî tüccarların patentlerini iptal etmiştir³⁵. Ancak bu tedbirler kesin bir netice vermemiştir. 1841 tarihinde Mustafa Reşid Paşa, tâbiyet değiştirenlerin üç ay içerisinde Osmanlı topraklarını terk ederek tâbiyetinde bulunduğu ülkesine gitmesi gerektiğini resmi bir takrir ile yabancı elçiliklere bildirmiştir. Ayrıca bu takrire göre; yabancılar miras hukukundan faydalanamayacak, sahip olduğu arâzi ve emlâkını üç aylık süre zarfında Osmanlı tebaasından birine satacaktı. Tâbiyet değiştiren kişilerin Osmanlı tâbiyetinde kalacak çocukları da yabancı himayesinden yararlanamayacaktı³⁶. 1845 tarihinde nüfus, emlâk, arâzi ve temettüat sayımlarında sayımı yapacak ümerâ-yı askeriyeye bir talimat verilmişti. Bu talimat ile reayadan tâbiyet iddiasında bulunacaklara dikkat edilmesi, mahmî olduğu kesin olanların emlâk ve arâzilerin satılması için bir müddet süre tanınması istenmişti³⁷.

³³ Cemaleddin-Asador, *Ecânibin Memalik-i Osmaniyyede Haiz Oldukları İmtiyazât-ı Adlîye*, (Dersaadet: Hukuk Matbaası, 1331), 525-526.

³⁴ Konan, "Osmanlı Devleti'nde Protege (Koruma) Sistemi", 172-180.

³⁵ Bozkurt, *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasî Gelişmelerinin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu (1839-1914)*, 141-143; Konan, "Osmanlı Devleti'nde Protege (Koruma) Sistemi", 181-182.

³⁶ Karal, *Osmanlı Tarihi C.7.*, 176.

³⁷ İbrahim Serbestoğlu, Osmanlı Kimdir? Osmanlı Devleti'nde Tabiiyet Sorunu, (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2014), 64; Gönen, "Osmanlı İmparatorluğunda Yabancıların Adlî Ayrıcalıkları", 200.

**Osmanlı Ülkesindeki İngiliz Konsolos ve Vatandaşlarının Hukukî Sorunlarına
Dair Tespitler (1858-1860)**

Babiâli 1850'de, "Bilâ mezuniyet tâbiiyet-i Osmaniye'yi terkendeler hakkında ittihaz edilen usûle dair süferât-ı ecnebiyeye gönderilen müzekkere" ismini taşıyan yazıyı yabancı devlet elçiliklerine göndermişti. Bu yazı; çok sayıda zimmînin yabancı devlet himayesi altına girdiğini, bu kişilerin Osmanlı Devleti ve diğer devlette askerlik hizmetinden ve vergiden kendilerini muaf tuttuğunu, başkalarının da onları takip edebileceğini belirtmekteydi. Bu sebeplerden dolayı tâbiiyet değiştiren kişilerin üç aylık süre zarfında Osmanlı Devleti topraklarını terk edip tâbiiyetine geçtiği devletin topraklarına gitmesi gerektiğini bildirmekteydi³⁸. Ancak bu tedbirlerin başarı sağladığını söylemek güçtür. Babiâli yine de bu meselenin çözüme kavuşması için çaba sarf etmiş ve Osmanlı tebaasına verilmiş olan patent kâğıtlarını toplamaya çalışmıştır. Sefaretleri uyarıp Osmanlı tebaasının himaye edilmemesi için notalar vermiş ve konsoloslardan yalnızca kendi vatandaşlarını korumalarını istemiştir. Aslında bu tür uyarılara ilgili devletlerden olumlu cevaplar alınmıştır. Ancak konsoloslar uyarılara olumlu yanıt verseler de, Osmanlı tebaasına yeni patent kâğıtlarını verip himaye etmeye devam etmişlerdir³⁹.

Patent uygulaması Avrupa ülkelerinde de görülmekteydi. Ancak Avrupa ülkeleri, Osmanlı Devleti'nden farklı olarak yerli ve yabancı tüm gelir sahiplerinden patent vergisi almaktaydı. Babiâli Avrupa'daki bu uygulamayı 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra gerçekleştirmeyi arzulamış, topraklarında yaşayan bütün yabancılardan patent vergisi almak istemişti. Ancak bu isteğinde de tam olarak bir başarı elde edememiştir⁴⁰.

Himaye meselesinin bir türlü çözülememesi üzerine Ali Paşa 14 Eylül 1860'ta İstanbul'daki yabancı elçilere bir nota yollayarak, artık yeni mahmî tanınmayacağını ve bu gibi iddia da bulunan kişilerin ülkeden kovulacağını ifade etmişti⁴¹. Bu uyarının ardından yabancı elçiler komisyon kurup himaye

³⁸ Serbestoğlu, *Osmanlı Kimdir? Osmanlı Devleti'nde Tabiiyet Sorunu*, 64-65; Bozkurt, *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasî Gelişmelerinin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu (1839-1914)*, 145; Osmanağaoğlu, *Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tabiiyetinin (Vatandaşlığının) Gelişimi, 185-186*.

³⁹ İbrahim Serbestoğlu, "Zorunlu Bir Modernleşme Örneği Olarak Osmanlı Tabiiyet Kanunu", *OTAM*, S. 29, (Bahar 2011), 200; Serbestoğlu, *Osmanlı Kimdir? Osmanlı Devleti'nde Tabiiyet Sorunu*, 44-45.

⁴⁰ Vahdettin Engin, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devleti'nde Patent Vergisi Uygulama Girişimleri", *Simurg*, 1/1, Ekim, 1999, 160-185; Serbestoğlu, *Osmanlı Kimdir? Osmanlı Devleti'nde Tabiiyet Sorunu*, 45.

⁴¹ Bozkurt, *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasî Gelişmelerinin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu (1839-1914)*, 146.

senetlerini gözden geçirmeyi kabul etmiş, ancak bunu gerçekleştirmemiştir. Bunun üzerine 24 Nisan 1862'de yabancı tâbiyetinde kalmaya devam edenlerin üç ay sonunda emlaklarını satıp, bir daha geri dönmek üzere ülke dışına çıkarılması istenmiştir⁴². Ancak istenilen sonuç bir kez daha elde edilememiştir. Bâbâli himaye meselesinin kesin çözümü ve görevi istismar eden konsololar için 1863 yılında "*Memâlik-i Mahruse-i Şahânedede Bulunan Düvel-i Ecnebiyye Konsoloslukları Hakkında Nizâm-nâme*", tâbiyet meselesinin sorununu çözmeye yönelik ise 1869 yılında "*Tâbiyet-i Osmaniye Kanunnâmesi*" çıkartmıştır. Bu gelişmelerle de istenilen netice tam olarak elde edilememiştir⁴³.

B. İngiliz Konsolosların Mahmî Meselesindeki Tutumu

Yabancı devletler, kapitülasyonlarla Osmanlı tebaasına mensup gayrimüslimlere müdahale etme hakkını elde etmişlerdi. Rusya Ortodoksların, Fransa Katoliklerin, İngiltere Protestanların⁴⁴ koruyucusu durumundaydı. Özellikle Rusya'nın ve Fransa'nın Osmanlı ülkesinde görev yapan konsoloları, işlerini daha kolay yürütmek ve Osmanlı Devleti'ne sıkıntı çıkartmak için Osmanlı tâbiyetine mensup Hıristiyanlardan bir kısmını kendi tâbiyetlerine veya himayelerine almaktaydılar. Rusya ve Fransa'dan başka, 1829'dan sonra Yunanistan da bu tâbiyet meselesine dahil olmuştu. Hatta 1831'de Yunanistan'ın nüfusu 750.000 iken bu sayı birkaç yıl içinde 1.056.000'e ulaşmıştı⁴⁵. 18. yüzyılın sonunda ise Avusturya'nın Boğdan'da 200.000, Eflak'ta 60.000, Amerika'nın sadece İstanbul'da 50.000 beratlısı vardı⁴⁶.

Salahi S. Sonyel, özellikle Rusya'nın mahmî meselesini istismar etmesine yönelik olan politikalarına karşı İngiltere'nin menfaati gereği Osmanlı Devleti'ni uyardığını ve Osmanlı Devleti'nin aldığı tedbirlere destek verdiğini ifade etmektedir. Osmanlı Devleti "*koruma dolandırıcılığını*" sınırlamak ve ortadan kaldırmak için 17 Ocak 1806'da ilgili büyükelçiliklere

---

⁴² Serbestoğlu, *Osmanlı Kimdir? Osmanlı Devleti'nde Tabiiyet Sorunu*, 65; Fraşerli, *İmtiyazât-ı Ecnebiyenin Tatbikat-ı Hâzırası*, 35.

⁴³ Kocabaşoğlu, *Majestelerinin Konsoloları İngiliz Belgeleriyle Osmanlı İmparatorluğu'ndaki İngiliz Konsoloslukları (1580-1900)*, 50.

⁴⁴ İngiltere 1842'de Kudüs'te Protestan kilisesi açınca konsolosların teşviki ile birçok Protestan mahmîsi İngiltere bayrağı altında birleşmiştir. Bknz. Engelhardt, *Tanzimat ve Türkiye*, 67.

⁴⁵ Karal, *Osmanlı Tarihi C.7.*, 174-175.

⁴⁶ Bozkurt, *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasî Gelişmelerinin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu (1839-1914)*, 150-151; Osmanağaoğlu, *Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tabiiyetinin (Vatandaşlığının) Gelişimi*, 176.

Osmanlı Ülkesindeki İngiliz Konsolos ve Vatandaşlarının Hukukî Sorunlarına
Dair Tespitler (1858-1860)

gönderdiği notalarla beratlıların beratlarında belirtilen koşullara uymasını istediğinde, İstanbul'daki İngiliz büyükelçi Charles Arbuthnot Dışişleri Bakanı Charles James Fox'a 5 Mayıs'ta gönderdiği yazıda: "*Babiâli bu konuda haklıdır*" demektedir. İngiliz büyükelçisinin Osmanlı Devleti'ni desteklemedeki temel sebep ise Napolyon'un Osmanlı Devleti için tehlike arz etmesi ve Rusya'nın Osmanlı uyrukları üzerindeki etkisini arttırmasıydı⁴⁷. 18 Kasım 1808 tarihli bir mükâleme mazbatasında Osmanlı reissülküttabı, İngiltere'nin Osmanlı Devleti topraklarında istihdam ve himaye ettiği tercümanların mahsurlarını İngiliz büyükelçisi Robert Adair'a anlattığında, büyükelçi reüssülküttabın tezini kabul etmekteydi⁴⁸.

16 Mayıs 1848'de Trabzon konsolosu G. S. Stevens'in İstanbul'daki İngiliz büyükelçisi Sir Stratford Canning'e bildirdiğine göre; son birkaç ayda kentteki Hıristiyan Rumların çoğu Rus uyruğuna geçmişti ve birçoğu da olmak üzereydi. Trabzon'daki Hıristiyanların çoğu Gürcistan ile ticaret yapıyor, sahilde bir süre bekleyip Rus pasaportu alıyordu. Ticarî işlerde ayrıcalık kazanmak ve vergi ödememek isteyen bazı Hıristiyanlar'da Eflak pasaportları sağlayıp sonrasında Rus pasaportu ile değiştirmektedirler. İngiliz konsolosun pasaport değiştiren kişilere yönelik uyarısı şu şekildeydi:

*"Büyük ölçüde suistimal edilen bu işlemin, buradaki Hıristiyanların genel olarak Osmanlı uyrukluğundan kaçmalarını önlemeyi dileyen, kimi kesin kararlar alması gereken Türk yönetiminin zararına olduğunu düşünmemek olanaksızdır. Bu yapılmazsa, birkaç yıl içinde, buradaki her reaya Rusya'ya mensup olacaktır"*⁴⁹.

Samsun'daki İngiliz konsolosu F. Guarracino'nun Ağustos 1858'de aktardığı bir bilgi de şu şekildedir: Gürcistan'a gidip pasaportla değil, basit bir belge ile Samsun'a dönen Ahabanoğlu adlı bir Rum köylüsü elindeki belgeye güvenerek Samsun'daki Osmanlı valisine terbiyesizce hareketlerde bulunmuştur. Samsun valisi elindeki belge ile Rus uyruğu olduğunu iddia eden Ahabanoğlu'na eğer kendisini Rus uyruğundan sayıyorsa bir hafta içinde ülkeyi terk edip Gürcistan'a gitmesini emretmiştir. Ancak tüccar Ahabanoğlu Gürcistan yerine Trabzon'a giderek buradaki Rus konsolosuna,

⁴⁷ Sonyel, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Koruma (Protege) Sistemi ve Kötüye Kullanılışı", 362.

⁴⁸ Yurdakul, *İngiltere Ortadoğu'ya Nasıl Girdi?, Basra ve Bağdat'ta İngiliz Konsoloslukları*, 72.

⁴⁹ Sonyel, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Koruma (Protege) Sistemi ve Kötüye Kullanılışı", 364-365.

Samsun valisinin kendisini ticarî açıdan zarara uğrattığına yönelik şikâyetle bulunmuştur⁵⁰.

1853-1856 Kırım Savaşı sonrası Rus yetkililer Trabzon'daki gayrimüslim Osmanlılara pasaport vermeye devam etmişlerdir. Ekim 1858'de Trabzon'daki İngiliz konsolosuna kısa bir süre içinde Rus pasaportu alan 89 Rum ve 116 Ermeni'nin isimlerini içeren listeyi sefarete göndermişti⁵¹.

İngiliz konsoloslar her ne kadar mahmî meselesinde Osmanlı makamlarını uyarsalar da kendileri de bu meselesini kullanmaktan geri kalmamışlardır. Kısaca İngiltere'nin mahmî meselesinde ikircikli bir tutum içerisinde olduğunu söyleyebiliriz. Aslında İngiltere 1809 tarihli Kala-i Sultaniye Antlaşması'nın 9.⁵² maddesinde berat, 10.⁵³ maddesinde ise patent ve pasaport vermeyeceğine ve Osmanlı tebaasından hiç kimseyi himayesi altına almayacağına dair söz vermişti⁵⁴. Ancak konsolosların bunu uyguladığını söylemek güçtür. Üstelik mahmî olmanın getirdiği ayrıcalıklardan yararlanmak isteyen birçok Osmanlı vatandaşı İngiltere vatandaşlığına geçmişti. 1815 Viyana Kongresi'nin ardından İyon Adaları ahalisinden 1500 kişi İngiliz himayesi için talepte bulunmuştu. İngiltere'nin ticarî üstünlüğü ve kapitülasyonlardan faydalanma istekleri bu ahalinin İngiliz vatandaşı olmak istemesine sebebiyet vermişti. Çünkü bu kişiler daha önce Venedik, Fransız, Osmanlı, Rus uyruğuna geçmişlerdi. 12 Temmuz 1825 tarihinde Britanya'nın İzmir konsolos yardımcısı N.W. Werry, "*Büyük Britanya'nın Küçük Asya İle Siyasî ve Ticarî İlişkileri Hakkında Muhtıra*" ile bu gelişmeleri İngiltere'nin Dışişleri Bakanı'na rapor etmiştir⁵⁵.

---

⁵⁰ Sonyel, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Koruma (Protege) Sistemi ve Kötüye Kullanılışı", 366.

⁵¹ Gönen, "Osmanlı İmparatorluğunda Yabancıların Adli Ayrıcalıkları", 198.

⁵² "İngiltere elçileri ve konsolosları âdet üzere muktezî olan tercümanlarını istihdâm edebilir ancak hizmetlerini ta'yin olundukları mahallerde edâ' eylemeyecek eşhâsa elçi ve konsolos tercümanlığı namıyla taraf-ı devlet-i Âliyye'den berât-ı şerîf itâ olunmamak husûsu bundan mukaddem ittifâk-ı ârâ ile karar bulmuş mevâddan olmağla bad' ezîn dâhi bu usûle riâyeten esnaf ve sarraf tâifelerinden ve çarşu ve pazarda dükkân dest-gâh sâhibi olanlardan vesâir bu misillü umûra vaz'-ı yed edenlerden hiçbir şahsa berât-ı şerîf mezkûr i'tâ olunmaya ve kezâlik devlet-i Âliyye reâyâsından olarak bir mahâlde İngiltere konsolosuna nasb ve ik'âd eylemeyecek". *Muahedet Mecmuası, Cilt 1.*, (Dersaadet: Hakikat Matbaası, 1294), 268.

⁵³ "Devlet-i Âliyye reâyâsından ve tüccar ve tebaasından hiçbir şahsa İngiltere patentesi ve bilâ izn-i elçi ve konsolos pasaportası verilmeyecek". *Muahedet Mecmuası, Cilt 1.*, 268.

⁵⁴ Bozkurt, *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasî Gelişmelerinin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu (1839-1914)*, 143.

⁵⁵ Kocabaşoğlu, *Majestelerinin Konsolosları İngiliz Belgeleriyle Osmanlı İmparatorluğu'ndaki İngiliz Konsoloslukları (1580-1900)*, s. 30-31; Resul Turan, "19. Yüzyılda Himayecilik", (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2013*), 59.

Osmanlı Ülkesindeki İngiliz Konsolos ve Vatandaşlarının Hukukî Sorunlarına
Dair Tespitler (1858-1860)

İngiltere'nin İstanbul sefiri Ponsoby⁵⁶ ise 24 Ekim 1837'de Dışişleri Bakanı Palmerston'a gönderdiği mektubunda: "Yabancıların bu ülkenin yerlilerine sağladığı koruma, korumadan yararlananların kolay kolay vazgeçemeyeceği bir şeydir ve şu ya da bu zamanda bu korumadan yararlanma umudu onlarda Avrupalılara karşı bir riayet ve dostluk duygusunu canlı tutmaktır" şeklinde yazmaktaydı⁵⁷.

İngiltere ile imzalanan 1838 Balta Limanı ticaret antlaşması ile Osmanlı ticarî ve iktisadi hayatında önemli değişiklikler olmuştur⁵⁸. Bu antlaşmadan sonra özellikle Batı Anadolu'da İngiltere'nin ticarî üstünlüğünden faydalanmak isteyen birçok kişi İngiliz himayesine geçmişti⁵⁹. Ahmed Cevdet Paşa da bu antlaşmanın ardından Osmanlı ülkesine çok sayıda yabancı geldiğini ve bu yabancıların idaresinin kolay olmadığını, "himaye-i ecnebiyye" belası ile uğraşılırken bir de karma mahkemelerin kurulduğundan bahsetmektedir⁶⁰.

İngiliz himayesine geçenlerin sayısı gitgide artmaktaydı. 1851 yılında 3.965 kişi İngiliz korumasına geçmiştir. 1852 yılında İngiltere'nin Midilli konsolosu Newton, İngiliz himayesinin mahkemelerde avantajlarının fazlalığı dolayısıyla Osmanlı tebaasının bunu elde etmek için her yolu denediğini yazmaktaydı. Çünkü beratlı kişilere mahkemede yabancı devlet vatandaşı gibi davranılmaktaydı. Kırım Savaşı (1853-1856) esnasında İstanbul'daki

---

⁵⁶ İngiliz sefirinin ve Osmanlı ülkesinde yaşayan yabancı İngiliz mahmûlerinin gücünü gösteren olaylardan biri de Churchill Hadisesidir. Yerasimos'un aktardığına göre: "Ateşli bir Rus düşmanı olan İngiliz büyükelçisi Ponsonby, İstanbul'da bey gibi hüküm sürmektedir. Türkiye'de gezide bulunan muhafazakâr İngiliz gazetecisi Churchill, İstanbul civarındaki bir av sırasında bir Türk çocuğunu yaralayıp hapse atılınca, Ponsonby sadece gazetecinin derhal salıverilmesini değil, ibret olsun diye bütün sorumluların cezalandırılmasını da ister. Bu yapılmadığı takdirde, hiç mübalağasız İngiliz donanmasını İstanbul önlerine getireceği tehdidine bulunur ve mesele ancak Osmanlı hükûmeti içişleri bakanının (dâhiliye nazırının) istifasıyla kapanır." Bknz. Stefanos Yerasimos, *Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye Bizans'tan Tanzimat'a*, C. 1, (Çev. Babür Kuzucu), İstanbul: Gözlem Yayınları, 1974.) 549.

⁵⁷ Kocabaşoğlu, *Majestelerinin Konsolosları İngiliz Belgeleriyle Osmanlı İmparatorluğu'ndaki İngiliz Konsoloslukları (1580-1900)*, 64; Serbestoğlu, *Osmanlı Kimdir? Osmanlı Devleti'nde Tabiiyet Sorunu*, 43-44; Serbestoğlu, "Zorunlu Bir Modernleşme Örneği Olarak Osmanlı Tabiiyet Kanunu", 200.

⁵⁸ Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri (1838-1850)*, C.2., (İstanbul:İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1976), 6.

⁵⁹ Turan, "19. Yüzyılda Himayecilik", 59.

⁶⁰ Ahmed Cevdet Paşa, *Tezâkîr*, C.IV. (40), (Haz. Cavid Baysun), (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991), 221; Ahmed Cevdet Paşa'nın işaret ettiği bu mahkemeler Engelhardt'a göre 1847 yılında teşkil edilmiştir. 1847'de üyelerin yarısı Avrupa devletleri elçiliklerinden, diğer yarısı ise Osmanlı Hükûmeti tarafından seçilmek üzere karma hukuk ve ceza mahkemeleri kurulmuştur. Başlangıçta İstanbul'a özgü olan bu gelişme tedrici olarak yabancıların bulunduğu diğer bölgelere de yayılmıştır. Bknz. Engelhardt, *Tanzimat ve Türkiye*, 86.

İngiliz konsoloslu, İngiliz beratına sahip olanların sayısını “bir milyondan az” olarak belirtmiştir⁶¹.

İngiliz mahmûsi olan kişiler Osmanlı ülkesinde yabancıların yararlandığı haklardan yararlanmaktaydı. Ancak mahmûlerin Osmanlı ülkesinde sahip oldukları haklar İngiltere’de geçerli değildi⁶². Erdoğan Göger, Osmanlı-İngiliz ilişkilerindeki mahmûyet meselesini “düzensiz çifte vatandaşlık” olarak nitelendirmiştir. Şöyle ki:

“İngiliz ve Osmanlı vatandaşlıklarına sahip ve Osmanlı ülkesinde ikamet eden kişi, Osmanlı ülkesinde İngiliz vatandaşı gibi kapitülasyonlardan yararlanmaktadır. Ancak aynı kişi İngiltere’ye gittiği zaman Osmanlı vatandaşı gibi işlem görmektedir. Kapitülasyonlardan yararlanmak için verilen vatandaşlık, kural olarak kişiyi İngiliz pasaportu sahibi yapmamakta ve İngiliz mahkemelerinin uluslararası yetkisine tâbi kılmamakta ve üçüncü ülkelerde İngiliz diplomatik korumasına sokmamaktadır”⁶³.

C. İngiliz Konsolosların Mahmûliği İstismar Etmesine Dair Örnekler

İncelemesini gerçekleştirdiğimiz 003 ve 003M Düvel-i Ecnebiye Defterleri’nde İngiliz tebaasına mensup yerli ve yabancı mahmûlerin Osmanlı ülkesindeki faaliyetlerine yönelik bilgiler mevcuttur. Defterlerde ayrıca İngiliz vatandaşların hukukî, ticarî ve sosyal sorunlarına dair kayıtlar bulunmaktadır. Bu dönemde Osmanlı-İngiliz siyasî ilişkileri dostane olarak bilinmektedir. Nitekim defterlerde Osmanlı makamları İngiltere için “dost” ve “müttefik”⁶⁴ ifadelerini kullanmıştır. Osmanlı Devleti’nde görev yapan İngiliz büyükelçi Lord Stratford Canning de Osmanlı topraklarında görev yapan İngiliz konsolosların Osmanlı Devleti’ne karşı “dostça ve edimsel” bir tavır içerisinde olmasını istemektedir⁶⁵. Ancak Osmanlı Devleti’nde görev yapan ve geniş bir ağına sahip olan İngiliz konsolosları⁶⁶ Osmanlı Devleti’nin

⁶¹ Bozkurt, *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasî Gelişmelerinin Işığında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu (1839-1914)*, 140-141.

⁶² Osmanağaoğlu, *Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tabiiyetinin (Vatandaşlığının) Gelişimi*, 182.

⁶³ Erdoğan Göger “Çifte Vatandaşlık”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 44, No:1-4 (1995), 171.

⁶⁴ “...Devlet-i ‘Âliyye’nin dost ve müteffik-i hâlisi bulunan İngiltere devlet-i fahîmesi...” BOA. A.DVN. DVE.d., No: 003 s. 13, hüküm: 10, (15 Rebî’ü’l-evvel 75 / 23 Ekim 1858).

⁶⁵ Yurdakul, *İngiltere Ortadoğu’ya Nasıl Girdi?, Basra ve Bağdat’ta İngiliz Konsoloslukları*, 72.

⁶⁶ İngilizler 1853-1856 Kırım Savaşı esnasında Osmanlı ülkesinde gelişmiş bir konsolosluk ağı teşkil etmişlerdir. 1856 yılında yapılan bir araştırmada Osmanlı topraklarında 7 adet

Osmanlı Ülkesindeki İngiliz Konsolos ve Vatandaşlarının Hukukî Sorunlarına Dair Tespitler (1858-1860)

konjonktürel durumundan istifade edip yetkilerinin dışına çıkmaya çalıştıklarını söyleyebiliriz.

İngiliz konsolosların özellikle Yedi Adalar bölgesinde mahmûlik meselesini istismar etmesi üzerine Babîâli İngiliz sefaretini uyarılmıştı. Bunun üzerine İngiliz maslahatgüzarı 19 Haziran 1858 tarihinde Osmanlı ülkesinde görev yapan konsoloslarına himaye meselesini istismar etmemelerini ve Osmanlı makamları ile beraber hareket etmelerini bildiren bir uyarı göndermişti⁶⁷. Ancak bu uyarının pek bir etkisinin olmadığını incelediğimiz vakalarda söyleyebiliriz. Yine sefaret ülkedeki tüm İngiliz konsolosluklarına bir talimat ile kapitülasyonlar dışında kalan yetkilerini aşmamaları gerektiğini bildirilmişti. Bu gelişmeyi 4 Kasım 1858 tarihli bir takrir ile Babîâli'ye iletmişti⁶⁸. Ancak bu talimatın da istenilen düzeyde bir sonuç vermediğini defterlerdeki hükümlerden anlamaktayız.

2.İngiliz Konsolosluklarının Hukukî Yetkisi

Müste'menler kapitülasyonların getirdiği ayrıcalıklarla Osmanlı topraklarında hukuken geçici ikamet hakkı elde etmekteydi⁶⁹. Bu süre içerisinde bir müste'men Osmanlı ülkesinde suç işler ise işlediği suça dair nasıl yargılanacağı verilen kapitülasyonlarda belirtilmişti. Fransa'ya 1536 yılında verilen kapitülasyon ile Fransa Kralı İstanbul'a büyükelçi, taşradaki Osmanlı ticaret merkezlerine de konsolos atama hakkını elde etmiştir. Osmanlı ülkesine atanan bu konsoloslar, kapitülasyonun 3. maddesi ile kendi bölgelerindeki Fransız uyruklarının arasındaki bütün medeni ve cezaî

Başkonsolosluk, 19 adet konsolosluk, 28 adet konsolos yardımcısı, 16 adet konsolos ajanı ya da diğer konsolosluk temsilcilikleri olmak üzere toplam 70 kişi mevcuttur. Bknz. Uygur Kocabaşoğlu, "İngiliz Konsoloslarının Siyasal Etkinlikleri", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, (Edit. İsmail Soysal), (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999), 181.

⁶⁷ Bu uyarı: "...Bundan böyle ecnebî pasaportunu hâmil olub me'mûriyet-i saltanat-ı seniyye tarafından ecnebî tebaasından ad olunmayan kimesneler İngiltere konsoloshânelerinin birinde ecnebî sıfatıyla da'vâlarını rü'yet ettirmek isterler ise bu hususda me'mûriyet-i mûmâ-ileyhâmın re'y ve kararlarına tabkân ol kimesneleri mücerred tebaa-i Devlet-i Âliyye sıfatıyla kabul ve İngiltere tebaasından birinin ol kimesneler ile bir da'vâsı zuhûr ettiği hâlde bunların da'vâsında himayesini iddiâ' ettikleri devlet-i konsoloshânesine mürâcaât etmeyüb yalnız me'mûriyet-i Devlet-i Âliyye'ye mürâcaât itmeniz iktizâ'-yı hâlden idüğinin beyânı zâten der-kâr olan ihtirâmât-ı fâikamın ibrâzına vesîle-i hüsn-i ittihâz olundu." şeklindeydi. *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.), İrade, Hariciye (İ. HR.), 8553 / 160 lef:1, (7 Zilka'ade 1274 / 19 Haziran 1858).*

⁶⁸ BOA. A.DVN. DVE.d., No: 003 s. 15, hüküm: 15, (27 Rebî'ü'l-evvel 1275 / 4 Kasım 1858).

⁶⁹ Daniel Goffman, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İngilizler 1642-1660*, (Çev. Ayşe Başçı-Sander), (İstanbul: Sabancı Üniversitesi, 2001), 20-21.

davaları kendi kurallarına göre karara bağlama yetkisine sahip olmuştur. Hatta Osmanlı kadıları ve subaşıları Fransız uyrukları arasında olan bu davalara müdahale edememiştir. şayet kadılar, Fransız makamlarından açık bir talep gelmeden Fransız uyrukları arasındaki anlaşmazlıklara hüküm verir ise, kadıların kararları geçersiz addedilecek ve yok sayılacaktır. Bu uygulama Fransa'ya verilen 1569 tarihli kapitlasyonda da devam etmiştir. Bu kapitlasyondan 11 yıl sonra 1580'de İngilizlere verilen ilk kapitlasyonda " ... Ve eğer İngilizelerin biri ile nizaları olsa mezbur elçileri ve konsolosları adetlerince fasleder, kimesne mani olmaya" şeklindeki ifade ile İngiliz konsolosları da buldukları bölgede kendi uyruklarını yargılama hakkına sahip olmuřtur⁷⁰.

Herhangi bir uyuşmazlığın taraflarından biri yabancı, diğeri Osmanlı vatandaşı ise davaya bakmaya yetkili olan taraf Osmanlı mahkemeleridir⁷¹. Ancak bu yetkiye hem hukuk hem de ceza davalarında yabancı müdahalesi olmuřtur⁷². 1675'te İngiltere'ye verilen kapitülasyonlarda eğer bir İngiliz Osmanlı ülkesinde suç işlerse Osmanlı mahkemesinde elçi, konsolos veya bunların vekilleri hazır bulunduğu zaman İslam hukukuna göre yargılanacaktır⁷³. Ayrıca Osmanlı mahkemelerinde tercümanın yer almadığı

---

⁷⁰ Boogert, *Kapitülasyonlar ve Osmanlı Hukuk Sistemi 18. Yüzyılda Kadılar, Konsoloslar ve Beratlılar*, 35-36; 1675 tarihli ahidnmede ise; "İngilterellerin birbirleriyle niz'ları oldukda elçileri ve konsolosları görüb kdıları ves'ir zbit kullarım karışmayub d'ima yn ve detleri üzere fasl ve katı' niz eyleyeler." Cemaleddin-Asador, *Ecânibin Memalik-i Osmaniyyede Haiz Oldukları İmtiyaz-ı Adliyye*, 13. 1675 tarihli kapitlasyonun tamamı için bknz. *Muahedet Mecmuası, Cilt 1.*, (Dersaadet: Hakikat Matbaası, 1294), 240-262.

⁷¹ "...Teba'a-i Osmaniyye ile ecnib arasında tekevvün iden cerimin istintak ve muhakemesi bi't-tabi' mahkim-i osmaniyyeye aid..." . Fraşerli, *İmtiyaz-ı Ecnebiyyenin Tatbikat-ı Hâzırası*, 202. "...crme hedef olan kimse Osmanlı olduğu zaman nasıl ki mahkim-i Osmaniyye vazife-dr ise mecniiyyn-'aleyh Fransız veya Rusun gayri bir ecnebi olduğu takdirde de aynı vechle Osmanlı mahkemelerinin salhiyyet-i fi'liyyesi cy-i tereddüd değildir..." Cemaleddin-Asador, *Ecânibin Memalik-i Osmaniyyede Haiz Oldukları İmtiyaz-ı Adliyye*, 405; Ayrıca bknz. Nevin nal Özkorkut, "Kapitülasyonların Osmanlı Devleti'nin Yargı Yetkisine Getirdiği Kısıtlamalar", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 53, S.2., (Ankara: 2004), 88-89.

⁷² Mehdi Fraşerli 1830 tarihinde Birleşik Amerika ile imzalanan antlaşmadaki dördüncü maddeye istinaden, suçlu eğer yabancı ise bu suçun mahkemesinin ve cezasının mensubu olduğu konsolosluk mahkemesine ait olduğunu belirtir. Diğer yabancı devletlerinde bu iddialarda bulunduğu bilgisini aktarmaktadır. Ancak yalnızca İngiltere Devleti kendi vatandaşların işledikleri suların ve düvel-i saire vatandaşlarının İngilizler aleyhine işledikleri cinayet davalarının tercüman bulundurmamak şartıyla Osmanlı Mahkemeleri'nde görülmesine izin verdiğini yazmaktadır. Bknz. Fraşerli, *İmtiyaz-ı Ecnebiyyenin Tatbikat-ı Hâzırası*, 201-202; Özkorkut, "Kapitülasyonların Osmanlı Devleti'nin Yargı Yetkisine Getirdiği Kısıtlamalar", 88-89.

⁷³ "İngilterel ve ona tâbi' olanların bir husûsu ves'ir umr-ı şer'iyyeleri vaki' oldukda elçileri veya konsolosları veya tercümanları hazır olmadıkca hükkâm fasl ve istimâ' etmeyub..." Cemaleddin-Asador,

Osmanlı Ülkesindeki İngiliz Konsolos ve Vatandaşlarının Hukukî Sorunlarına Dair Tespitler (1858-1860)

duruşmalarda yapılan işlemler ve tercümanın imzasının bulunmadığı mahkeme kararları elçiliklerce geçerli sayılmamıştır⁷⁴. 1854'te kurulan ve Osmanlı vatandaşları ile yabancı vatandaşlar arasında ceza davalarına bakan Meclis-i Tahkikat'ta da yabancı vatandaşların tercümanları bulunduğu takdirde mahkeme gerçekleştirilmiştir⁷⁵. Meclis-i Tahkikat'taki davalar konsolos veya konsolos temsilcisinin huzurunda ve halen sürmekte olan antlaşmalar gereğince görülecektir. Kararın alınması ya da infazında konsolos ya da vekilinin rızası alınmalıdır. Konsolos veya konsolos vekilinin mahkemelerin diğer üyeleri gibi taraflara soru sorma, ifade verenleri sorguya çekme ve kendi görüşlerini açıklama hakkı mevcuttur⁷⁶.

Kapitülasyonlarda bir Osmanlı ile bir yabancı arasında Osmanlı Mahkemeleri'nde görülen davada, duruşma esnasında yalnızca tercümanın hazır bulundurulması gerekmektedir. Yani Osmanlı mahkemelerinde yabancı bir üyenin mahkemede bulunmasına dair bir bahse yer verilmemişti. Ancak Osmanlı Devleti kapitülasyonlarda yer almamasına rağmen karma Ticaret Mahkemeleri'nde⁷⁷ elçiliğin veya konsolosluğun göndereceği iki üyeyi kabul etmiştir⁷⁸. İngiliz sefaretleri bir Osmanlı ile bir İngiliz arasında Meclis-i

---

Ecânibin Memalik-i Osmaniyyede Haiz Oldukları İmtiyazât-ı Adliye, 13; "İngilterelüden ve İngiltere bayrağı altında yürüyenlerden biri kân ve sâir kabâhât edüb sâir emr-i şer'i vâki oldukda Memâlik-i Mahrûse'de olan hükkâm, elçileri ve konsolosları ma'an hazır olmayınca da'vâları istimâ' etmeyüb elçileri ve konsolosları ma'rifetiyle ma'an görüb yalnız görmekle hilâf-ı şer'i şerif ve mugayir-i ahidnâme-i hümayûn rencide olunmayalar." Bknz *Muahedet Mecmuası*, Cilt 1., (Dersaadet: Hakikat Matbaası, 1294), 250. Osmanlı mahkemelerinde konsoloslukların yetkisi için ayrıca bknz. Yasemin Saner Gönen, "Hukukî Kapitülasyonlar ve Sonuçları", *Osmanlı*, C.6., (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999), 346-347; Ekinci, *Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri*, (İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2004), 121.

⁷⁴ Kemal Çiçek, "Osmanlı Devletinde Yabancı Konsolosluk Tercümanları", *Tarih ve Toplum*, C. 25, S.146, (Şubat, 1996), 17-23.

⁷⁵ Ekinci, *Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri*, 124.

⁷⁶ Gönen, "Osmanlı İmparatorluğunda Yabancıların Adli Ayrıcalıkları", 208.

⁷⁷ 1847 ve 1848'de iki nizamname ile Ticaret Meclisi teşkil edildi. Bu mecliste Babiâli'ye mensup Hayriye ve Avrupa tüccarlarından on tüccar, yabancıardan da İstanbul'da ikamet eden on tüccar üye olarak atadı. Davalar Ticaret Nazırı riyasetinde üye sayısının ona ulaşması durumunda görülecekti. Ancak üye tüccarların işleri yüzünden davalara gelememesi üzerine üye sayısı düşürüldü. Bu meclis başlangıçta herhangi bir kanuna tabi değildi. Bunun üzerine 1850 yılında Fransa'dan ticaret kanunu nakil ve tercüme ettirilerek yürürlüğe konuldu. 1850 Ticaret Kanunu'nun yürürlüğe girmesi beraber İstanbul'da kurulan mahkemeler İzmir, Edirne, Selanik, Beyrut gibi şehirlerde açıldı. Cemaleddin-Asador, *Ecânibin Memalik-i Osmaniyyede Haiz Oldukları İmtiyazât-ı Adliye*, (Dersaadet: Hukuk Matbaası, 1331), 77-82. Ayrıca bknz. Ali Akyıldız, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilâtı'nda Reform*, (İstanbul: Eren Yayıncılık, 1993), 129-133.

⁷⁸ Ekinci, *Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri*, 112-113.

Vâlâ'da⁷⁹ görülen davalarda sefaret tarafından bir İngiliz memurun görevlendirilip gönderilemeyeceğini Hariciye Nezareti'ne sormuřtur⁸⁰. Babiâli sefaretçe gönderilen bir İngiliz memurun bir Osmanlı ile bir İngiliz arasında Meclis-i Vâlâ'da görülen davalara katılmasında bir sıkıntı görmemişti. Hatta İngiliz vatandaşların her davasında bir üyenin bulundurulabileceğini kabul etmişti. Ancak diğer yabancı vatandaşlar arasında ve Osmanlı vatandaşları arasında görülen emlak, iltizam meseleleri ile ilgili olan davalarda İngiliz sefaretinden bir üye memurun bulundurulmasının doğru olmayacağı sefarete tebliğ etmiřtir⁸¹. Nitekim Osmanlı mahkemelerinde yapılan sorgu esnasında sefaretten bir üye bulunmadığı takdirde İngiliz vatandaşları ifade vermekten imtina etmiştir. Tokat'ta bulunan ve İngiliz tebaasına mensup olan bir Papaz ve Felemenk uyruklu bir vatandaş ikamet ettikleri evlerinin Osmanlı vatandaşları tarafından bilinçli şekilde yakıldığını iddia etmişlerdi. Bu iddialarını İngiliz sefaretine bildirmişlerdi. Sefaret olayla ilgili tahkikat yapılmasını Bâbiâli'den talep etmişti. Babiâli Sivas Valisi'ne emirname göndererek işin aslının araştırılmasını istemiřti⁸². Vali yaptığı araştırmada yangının yanlışlıkla çıktığını, yangında kastî bir niyetin olmadığını bu olayda sorumlu olanlar var ise tespit edilip cezasının verileceğini Babiâli'ye bildirmişti. Ayrıca yapılan sorgulamada İngiliz Papaza yangında şüphelendiği kişiler sorulduğunda, Papaz, sefaretten bir üye memur gelmedikçe konuşmayacağını söylemişti.

---

⁷⁹ Osmanlı Devleti'nin yargı alanında en yüksek yargı organı Meclis-i Vâlâ'dır. Yüksek bir temyiz mahkemesi olarak görev yapmaktadır. Vilayetlerde ve sancak meclislerinde görülen katl, yaralama, hırsızlık ve pranga cezası gerektiren suçlar Meclis-i Vâlâ'ya gönderilmektedir. Burada görüşüldükten sonra ise Meclis-i Âli-i Umûmiye'ye sevk edilmektedir. Buradaki kararlarda son olarak arza sunulmuş ve iradesi alınan karar kesinleşmiştir. Bknz. Mehmet Seyitdanlioğlu, *Tanzimat Devri'nde Meclis-i Vâlâ (1838-1868)*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999), 118-119.

⁸⁰ *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.), Hariciye Nezareti Tercüme Odası (HR. TO.), 233 / 15 lef:1, (22 Cemâziye'l-evvel 1276 / 17 Aralık 1859).*

⁸¹ "...*daoanın rü'yetinde sefâret-i mu'tebereleri me'mûriyetinin hâzır bulundurulabilmesinde her bir muhâkeme ve meclisde tereddüd zuhûra getirmeyüb fakat doğrudan doğru devlet-i fahîmeleri tebaasına müteâllik olmayub veyâhüd Devlet-i 'Âliyye'nin nizâmat-ı mâhsusası mücibince emlak ve iltizam mâddesi gibi şeylere tebaa-i Devlet-i 'Âliyye sıfâtıyla girmiş olan ecnebî tebaasına müteâllik bulunmayub tesviyesinde ahden sefâret me'mûrunun huzûru icâb itmeyen muhâkematda cânib-i sefâretten me'mûr bulunmasına lüzûm görünmediğine...*" BOA. A.DVN. DVE.d., No: 003M, s.20, hüküm: 34, (23 Cemâziye'l-evvel 1276 / 18 Aralık 1859).

⁸² *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.), Hariciye Nezareti Mektubî Kalemi (HR.MKT.), 296 / 77 lef:1, (18 Zilhicce 1275 / 19 Temmuz 1859).*

Osmanlı Ülkesindeki İngiliz Konsolos ve Vatandaşlarının Hukukî Sorunlarına
Dair Tespitler (1858-1860)

Vali bu durumu Babiâli'ye iletmiş, Babiâli de bu gelişmeleri sefarete bildirmiştir⁸³.

3. İngiliz Konsoloslarının Davalara Müdahale Etmesi

A. Pasaport Taşıma İddiasına Destek Verme

19. yüzyılın ortalarına doğru İstanbul'daki Avrupalı diplomatlar ve taşradaki konsoloslar kendi uyruklarına verilen hakları menfaatleri doğrultusunda gayrimüslim Osmanlı vatandaşları üzerinde kullanmak istemişlerdir. Bu sebeple Osmanlı mahkemelerine müdahale etmeye çalışmışlardır⁸⁴. Mahmî olmanın getirdiği adli ayrıcalıklardan yararlanmak isteyen bazı zimmîler de ellerinde pasaport, olmasa bile bunun var olduğunu iddia etmişlerdir. Buna dair bir örneği Kasap Anton Olayı üzerinden izah etmeye çalışacağız.

Aslen İzmirli olup Varna'da kasaplık yapan Anton burada Osmanlı tebaasından birini öldürmüştür. Anton daha sonra yakalanmış ve sorgulama için mahalli meclise götürülmüştür. Ancak Anton İngiliz mahmîsi olduğunu iddia etmiştir. Bu yüzden yapılan sorgulamada konsolosluktan görevli bir tercüman bulundurulmuştur. Sorgu esnasında kendisinden İngiliz olduğuna dair pasaport istendiğinde ise bunu ispat edememiş üstüne üstlük üzerinden çıkan mürur tezkeresinden⁸⁵ ve İzmir'deki amcasına göndermek üzere yazmış olduğu iki adet mektuptan Anton'un Osmanlı vatandaşı olduğu anlaşılmıştır. İngiliz olmadığı anlaşılan ve mahkemece suçlu bulunan zimmî Anton'un Osmanlı makamlarına teslim edilmek üzerine Rusçuk'a gönderilmesine karar verilmiştir. Ancak İngiliz konsolosu Anton'un sözüne inanarak onun Osmanlı vatandaşı olduğunu kabullenmemiş ve İngiliz mahmîsi olduğu iddiasını sürdürmüştür. Hatta Rusçuk'ta İngiliz konsolosu olmadığı için Anton'un Osmanlı makamlarına teslim edilmesine engel olmaya çalışmıştır. Gelişmelerden haberdar olan Babiâli, yanında pasaportu olmayan ve İngiliz mahmîsi olduğunu ispat edemeyen birinin konsolosluk

---

⁸³ *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.), Düvel-i Ecnebiye Defteri (A.DVN. DVE.d.), No: 003M, s.21 / hüküm: 35, (27 Cemâziye'l-evvel 1276 / 22 Aralık 1859).*

⁸⁴ Sonyel, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Koruma (Protege) Sistemi ve Kötüye Kullanışı", 361-362.

⁸⁵ Osmanlı vatandaşları ve yabancılar bir yerden başka bir yere gidebilmek için izin belgesi olarak sayılan mürur tezkeresi taşımak zorundaydı. Ayrıca yabancılar mürur tezkeresi ile beraber vatandaş oldukları devleti belirten pasaportlarını ve elçileri vasıtasıyla aldıkları yol emirlerini seyahatleri esnasında yanında bulundurmaları zorunluydu. Bknz. Hamiyet Sezer, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Seyahat İzinleri. (18-19. Yüzyıl)" *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.21 S. 33, (Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınevi, 2003), 106-115.

tarafından himaye edilemeyeceğini ve Osmanlı makamları arasında gerçekleşen bir olaya konsolosun karışmaması gerektiğini, konsolosa gerekli uyarının yapılmasını sefaretten istemiřtir⁸⁶. Anton daha sonra Osmanlı kolluk kuvvetleri tarafından Zaptiye koğusunda gözaltına alınmıřtır⁸⁷. Ancak Anton Osmanlı memurlarının gafleti üzerine hapisten firar etmiştir. Babıâli, Anton'un İzmirli olması sebebiyle bu bölgeye doğru kaçabileceğini düşünerek bu kişiye karşı dikkat edilmesi yönünde İzmir Valisi'ne bir emirname yazmıřtır⁸⁸.

B. Selanik Konsolosu'nun Mahmîlik İddiasına Destek Vermesi

Himaye edilme olayının istismarına dair bir başka örnekte kefalet⁸⁹ meselesi yüzündendir. Siroz (Serez)⁹⁰ hanedanından müteveffa Osman Bey'in oğlu Abidin ve kız kardeşi Leyla hanıma ait olan Fütak Çiftliği, Osmanlı vatandaşı Vaskalu Eksanto isimli kişinin kefaletiyle üç yıllığına Esbasya isimli kadına kiralanmıştı. Esbasya Hanım üç yıl müddeti dolunca çiftliği sahiplerine teslim etmek durumunda kalmıştı. Ancak çiftlikte yapılan sayımda çiftliğe ait olan bazı demirbaşlar eksik çıkmıştı. Bunun üzerine çiftlik sahipleri ile Esbasya Hanım arasında çekişme başlamış ve bu husus Siroz Meclisi'nde muhakeme edilmişti. Siroz Meclisi eksik çıkan demirbaşların parasının kefil Vaskalu Eksanto'dan alınmasını uygun görmüştü. Ancak Eksanto, Siroz'da yapılan sorgusunda Avusturya Devleti, Selanik'te yapılan sorgusunda ise İngiltere Devleti tebaasından⁹¹ olduğunu ve himaye edildiğini iddia etmişti. Fakat

⁸⁶ BOA. A.DVN. DVE.d., No: 003, s.28-29 / hüküm: 39, (9 Şaban 1275 / 14 Mart 1859).

⁸⁷ 1858 Ceza Kanunnamesi'nin on beşinci faslındaki "*Sahtekarlık Beyânımdadır*" isimli kısmın 156. maddesinde pasaportta sahtecilik yapan kişilere yönelik hapis cezası mevcuttur. "*Yol emri ve mürûr tezkiresi ve pasaportlar sahte isim yazdırılan veyâhud bu makûle hîle ile yol kâğıdlarını istihsâl için kefâlet eyleyen şahsa altı aydan iki seneye kadar habs olunur.*"Bknz. *Düstûr, 1 Tertip, 1. Cilt, (Dersaadet: Matbaa-i Âmire, 1289), 571.*

⁸⁸ BOA. HR. MKT. 287 / 76 lef:1, (12 Şevval 1275 / 15 Mayıs 1859).

⁸⁹ Kefalet, bir kişinin borcunu bir kefilin ödemeyi taahhüt etmesidir. Bir alacaklı alacağını borçludan, birinci ve ikinci kefiliden isteyebilir. Abdullah Demir, *Türk Hukuk Tarihi*, (İstanbul: Yitik Hazine Yayınları, 2011), 231.

⁹⁰ Siroz, Selanik'in 2 menzil uzağında bulunmaktadır. Dağ yamacı üzerinde olan bir şehirdir. P. L. İnciciyan, "*Osmanlı Rumelisi Tarih ve Coğrafyası*", C.I, *İstanbul Üniversitesi Güney Doğu Araştırmaları Dergisi*, (Çev. H. D. Andreasyan), Tarihsiz, 22.

⁹¹ Eksanto İngiltere'ye bağlı Yedi Ada içerisinde yer alan Korfu Adası'nda doğan bir İngiliz olduğunu iddia etmekteydi. Selanik konsolosu Eksanto'nun bunu kanıtlamak için uğraştığını iddia etmekte ve ona zaman kazandırmaya çalışmaktaydı. *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.), Mektubî Kalemî Evrakı, Umum Vilayat Evrakı, (MKT. UM.), 356 / 64 lef:1, (22 Cemâziye'1-evvel 1275 / 28 Aralık 1858).*

Osmanlı Ülkesindeki İngiliz Konsolos ve Vatandaşlarının Hukukî Sorunlarına Dair Tespitler (1858-1860)

Selanik valisinin yaptığı tahkikatta Vaskalu Eksanto'nun "*ced-be-ced tebaa-i saltanat-ı seniyyeden ve Tırhala ahâlîsinden olub on iki yaşında Siroz'a gelmiş ve bu ana kadar tâbi'yet-i ecnebîye iddiâ'sında bulunmamış olduğu*"⁹² anlaşılmıştı. Bu husus İngiltere'nin Selanik konsolosluğuna iletilmişti. Ancak konsolos "*ced be ced*" Osmanlı tebaasından olan Eksanto'yu himaye etmeye çalışmaktaydı. İngiliz vatandaşı olduğunu iddia eden ve konsolostan destek gören Eksanto'nun bu iddiasını kanıtlayamaması ve Babiâli'nin bu kişinin Osmanlı vatandaşı olduğunu tespit etmesi üzerine himaye iddiası devam eder ise borcun Eksanto'nun emlak ve arâzilerinin satışı ile karşılanacağı belirtilmişti. Babiâli bu meselenin İngiltere'nin dostluğuna yakışmadığını ve konsolosun uyarılması gerektiğini sefarete iletmiştir⁹³.

C. Dava'nın Konsolosluk Mahkemesi'nde Görülme İsteği

Hukuk ve ceza davalarında taraflardan birinin Osmanlı, diğerinin yabancı olduğu davalara Osmanlı mahkemeleri bakmaya yetkilidir ve uygulanacak hukuk Osmanlı hukukudur⁹⁴. Nitekim Tanzimat Fermanı öncesinde Osmanlı tebaasından biri ile yabancı devlet tebaasından birisi arasında çıkan ceza davalarında yargılama yetkisinin konsolosluk mahkemesine ait olmadığı genel olarak kabul edilen görüştür. Ancak Tanzimat Fermanı'ndan sonra 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren davacının Osmanlı, sanığın yabancı olması durumunda Babiâli ile bazı Avrupa devletleri arasında yetki karmaşası yaşanmıştır⁹⁵. Buna dair bir vakaya incelediğimiz defterlerde de rastlanılmıştır.

Osmanlı tebaasından olan ve Galati (Galatz/Kalas) Kazası'nın Milyos Köyü'nde yaşayan Vasilaki, İngiliz vatandaşı Revazonni ile ticaret yapmaktaydı. Vasilaki'nin İngiliz Revazonni'den 15.000 kadar alacağı bulunmaktaydı. Bu borcun Revazonni'den tahsil edilmesi veya

⁹² Selanik Valisi'nin burada "*ced be ced*" vurgusunun yapmasının nedenlerinden biri patentlerin koruma beratından farklı olması ve sadece sahibini değil, kişinin ailesini de kapsamasından kaynaklı olabilir. Çünkü koruma patentine sahip olan kişi öldükten sonra bile diğer aile üyeleri koruma patentinin ayrıcalıklardan yararlanmayı sürdürmüştür. Bknz. Bağış, *Osmanlı Ticaretinde Gayrimüslimler Kapitülasyonlar-Beratlı Tüccarlar Avrupa ve Hayriye Tüccarları (1750-1839)*, 31.

⁹³ BOA. A.DVN. DVE.d., No: 003, s.20 / hüküm: 27, (25 Rebî'ü'l-âhir 1275 / 2 Aralık 1858).

⁹⁴ Aybars Pamir, "Kapitülasyon Kavramı ve Osmanlı Devleti'ne Etkileri", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.51, S.2, (Ankara: 2002), s.80; Özkorkut, "Kapitülasyonların Osmanlı Devleti'nin Yargı Yetkisine Getirdiği Kısıtlamalar", 87.

⁹⁵ Konan, "Osmanlı Devleti'nde Yabancıların Kapitülasyonlar Kapsamında Hukukî Durumu", 197.

Revazonni'nin yargılanmak üzere Osmanlı mahkemesine gönderilmesi İngiliz konsolosundan istendi. Fakat konsolosluk bu davanın konsoloslukta görülmesi gerektiğini bu durumun ahidnâmelere aykırı bir durum oluşturmadığını bu yüzden Vasilaki'nin konsolosluğa gönderilmesini mahalli hükümetten talep etmişti. Babıâli bu durumu öğrendiğinde, konsolosun bu talebinin ahidnâmelerde aykırı olduğunu dolayısıyla Vasilaki'nin konsolosluğa gönderilemeyeceğini, eğer konsolosluk isterse davanın her iki taraftan tayin edilecek ikişer tüccardan⁹⁶ oluşacak bir komisyon vasıtasıyla görülebileceğini konsolosa iletmişti. Ancak İngiliz konsolosu bu teklifi reddetmişti. Bâbıali konsolosun bu iddiasında haksız olduğunu yineleyerek konsolosun bu borcun Revazonni'nin zimmetinden karşılmasını veya Osmanlı mahkemesinde yargılanmak üzere gönderilmesini konsolosuna tebliğ etmesi için sefarete bildirmişti⁹⁷.

D. Antalya Konsolosu'nun Osmanlı Mahkemesine Engel Olması

III. Selim döneminde 1802'den itibaren gayrimüslim Osmanlı tebaasından olan tüccarlara, Avrupa ile müste'min tüccar statüsünde ticaret yapmaları için "*Avrupa Tüccarı*" adı verilmiştir. Aslında Avrupa Tüccarı'nın kurulmasındaki amaçlardan biri, yabancı devlet himayesine girmenin ayrıcalıklarını bertaraf etmektir⁹⁸. Osmanlı tebaasından olan gayrimüslim Çivioğlu Hacı Anasti ve Çekeoğlu Sava Avrupa Tüccarı'nın sahip olduğu ayrıcalıklardan yararlanmak için Avrupa ticaret beratı almışlardı⁹⁹. Ancak Anasti Konya'da sandık sarraflığı görevini yaparken üzerine para geçirmişti. Bu durum anlaşılınca Anasti'nin elinden Avrupa ticaret beratı alınarak önce Bolu'ya¹⁰⁰

⁹⁶ Taraflardan birinin yabancı birinin Osmanlı olduğu karma ticaret davalarında yabancının bağlı bulunduğu elçilik veya konsolosluk iki yabancı aza-yı muavine (yardımcı üye) mahkemeye göndermekteydi. Taşralarda ise bu davalar hukuk mahkemelerinde görülmekteydi. Burada yabancı üyenin bulunması aranmamaktaydı. Çünkü yabancıların çoğunlukla bulunduğu yerlerde ticaret mahkemesi mevcuttu. Bknz. Ekinci, *Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri*, 112-113.

⁹⁷ Bu vakadan anlaşıldığı üzere taşrada ticaret mahkemesi bulunmadığında, Babıâli iki İngiliz tüccarından ve iki Osmanlı tüccarından teşkil edilecek bir komisyon kurulmasını teklif etmiştir. "...merkûmun kañcılarıyaya götürülmesi uyamayacağı istenildiği hâlde tarafeynden ikişer nefer tâcir bi'l intihâb komisyon teşkiliyle husûs-ı mezkûrun rü'yet ve tesviye olunması..." BOA. A.DVN. DVE.d., No: 003, s.39-40, hüküm: 59, (19 Zilhicce 1275 / 20 Temmuz 1859).

⁹⁸ Mübahat S. Kütükoğlu, "Avrupa Tüccarı", *D.İ.A., C.4.*, (İstanbul: 1991), 159-160.

⁹⁹ Erdoğan Keleş, "Avrupa Tüccarı'nın Hukukî ve Ticarî Durumlarına Dair Bazı Tespitler (1835-1868)", *BELLETEN C. LXXIX, S.284* (Ankara: Nisan, 2015), 275.

¹⁰⁰ *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.), Düvel-i Ecnebiyye Evrakı, (A..DVN). 23 / 76 lef:1, (25 Rebîü'l-evvel 1263/13 Mart 1847).*

**Osmanlı Ülkesindeki İngiliz Konsolos ve Vatandaşlarının Hukukî Sorunlarına
Dair Tespitler (1858-1860)**

sonra da Kütahya'ya sürgün edilmişti¹⁰¹. Fakat kısa süre sonra affedilmiş ve kendisine yeniden¹⁰² Avrupa ticaret beratı verilmişti¹⁰³. Hacı Anasti diğer Avrupa Tüccarı Ispartalı Çekeoğlu Sava ile beraber ticaret yapmaktaydı. Sava, Anasti'den bir yük 50.000 kuruş kadar borç almıştı. Ancak Sava bu borcu Anasti'ye geri ödememişti. Bunun üzerine bu gelişme mahkemeye taşınmıştı. Bu borç davası Konya Mahkemesi'nde görülecekti. Konya Valisi Osmanlı tebaasından olan Çekeoğlu Sava'yı mahkemeye çağırmişti. Ancak Sava mahkemeye katılmamış hakkında verilecek kararın süresini uzatmıştı. Bunun üzerine Sava Konya'daki mahkemeye gönderilmek üzere Isparta'ya getirilmişti. Antalya'daki İngiliz konsolos Adalina, bu esnada Isparta'ya misafir olarak gelmişti. Ancak konsolos buraya geldiği gün kaymakam ve meclis azaları tarafından hoş karşılanmadığını bahane etmiş, kaymakam izin vermediği halde Sava'yı alıkoymuş ve ertesi gün Antalya'ya doğru yola çıkmıştı. Böylelikle konsolos Adalina, iki Osmanlı vatandaşı arasında Konya'da görülecek mahkemeye engel olmuş ve usulsüzce bir Osmanlı vatandaşını alıkoymuştu¹⁰⁴. Ancak konsolos Adalina'nın iddiasına göre; Tüccar Sava götürülmesine muhalefet etmemişti. Nitekim Sava'nın ticaret ve alışveriş yerleri Antalya idi. Sava'nın götürülme sebebi ise; Antalya'da yaşayan İngiliz tebaasına mensup olan tüccarlara olan borcu yüzündendi. Bu tüccarlar Antalya'da yaşayan Ermeni taifesindendi ve borçlarını almak için konsolos Adalina'ya başvurmuşlardı. Bu başvuruya istinaden Adalina, İngiliz tüccarların, Avrupa tüccarı Çekeoğlu Anasti'den daha önce borcunu alması gerektiğini düşünüyordu. Bunun için Sava Konya'da yargılanmak yerine önce Antalya'da yargılanmalıydı. Konsolos bu isteğinin kanunlara aykırı bir durum teşkil etmediğini bir tezkire ile Hamid kaymakamına bildirdi¹⁰⁵. Ancak Babiâli, Antalya konsolosu gibi düşünmüyordu. Çünkü bir İngiliz vatandaşın bir Osmanlı vatandaşından alacağı var ise, konsolosun kendi başına hareket etmek yerine, Osmanlı makamlarına başvurması gerekmektedir. Üstelik bir Osmanlı vatandaşın yargılanmak üzere başka bir

¹⁰¹ BOA. A. DVN, 27 / 20 lef:1, (05 Receb 1263/19 Haziran 1847).

¹⁰² *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.), İrade, Meclis-i Vâlâ, (İ. MVL.) 108 / 2432 lef: 1 (20 Zilkâde 1263 / 30 Ekim 1847); Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.), İrade, Dahiliye, (İ.DH.) 164 / 8571 lef:1, (21 Muharrem 1264 / 29 Aralık 1847).*

¹⁰³ *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.), İrade, Dahiliye, (İ.DH.), 164 / 8571 lef: 4, (9 Safer 1264 / 16 Ocak 1848).*

¹⁰⁴ *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.), Mektubî Kalemî Evrakı (A.MKT.), 346 / 33 lef: 1. (27 Receb 1275 / 2 Mart 1859).*

¹⁰⁵ BOA., A.MKT., 346 / 33 lef: 2. (21 Receb 1275 / 24 Şubat 1859).

yere gönderilecek iken, konsolosun buna engel olması doğru değildi. Antalya konsolosunun bu konuda gösterdiği tavrın ve yaptığı işin usule uygun olmadığı, bu durumun kendisine iletilmesi sefaretten istenmiřtir¹⁰⁶. Daha sonra Sava ile Anasti arasında yarım kalan mahkeme Konya'da görülmüş ancak Sava borcu ödemeye yine muhalefet etmişti. Bu borcun tahsil edilip, Anasti'nin vekili ve kardeşi olan Haralambos'a teslim edilmesi bir şukka ile Konya Valisi'ne tebliğ edilmiřtir¹⁰⁷.

E. Piskopos'un Himaye Edilmesi

Dini koruma ve yabancı koruma kavramları arasında temel ve işleyiş bakımından farklılıklar bulunmaktadır. Yabancı koruma altında olan kişi, kendisine korumayı veren devlet tarafından o devletin vatandaşıymiş gibi himaye edilmiştir. Dini korumada taraflardan birisi kilise ise mahm kavramı daha genel ve kapsayıcı bir karaktere sahip olmuştur. Osmanlı Devleti'nde din görevlisi olan bir kişi görevi ile ilgili bir suç işlediği zaman, dini topluluğun korumasından, dinsel görevi ile ilgili olmayan bir suç işlediğinde ise uyruğu olduğu konsolosluk tarafından korunmuřtur¹⁰⁸. Tespit ettiğimiz bir vaka da bir din görevlisinin himaye edilmesinin nedeni yapılan evlilikten kaynaklanmaktadır. Hasköy Kilisesi Piskoposu olan Miltenis Minos uygunsuz hareketlerinden dolayı terbiye edilmek için Aynaroz Adası'ndaki Zoğrafu Manastırına¹⁰⁹ srlecekti. Sürgün yerine ulaştırılması için Avusturya kumpanyasına mensup bir vapura bindirilmiişti. Ancak tam bu esnada İngiliz sefaret kaırlaryası, rahibin İngiltere Devleti tebaasından

---

¹⁰⁶ *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.), Düvel-i Ecnebiye Defteri (A.DVN. DVE.d.), No: 003, s.37 / hüküm: 53, (27 Zilka'de 1275 / 28 Haziran 1859).*

¹⁰⁷ *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.), Mektubî Kalemi Evrakı, Devi Evrakı (A. MKT. DV.), 195/30 lef: 1, (2 Muharrem 1278 / 10 Temmuz 1861).*

¹⁰⁸ Konan, "Osmanlı Devleti'nde Protege (Koruma) Sistemi", 174-175.

¹⁰⁹ Bu manastır İmparator Filozof Leon döneminde yaptırılmıştır. Ancak daha sonra bu manastır yanmış ve 1502'de Moldova Voyvodası Stefanos döneminde tekrardan inşa edilmiştir. Bu voyvodanın tasviri manastır dışına resmedilmiştir. Manastır, St. Georg'a ithaf edilmiştir ve bu azizin iki tasviri manastırda bulunmaktadır. Hatta bir resim doğrudan doğruya azizin yüzüne temas ettirmekle meydana gelmiş olduğu söylenir. Bu resmin daha evvel Filistin'deki aynı adı taşıyan manastırdan kendi kendine bu manastıra geldiği rivayet edilir. Bu sebeple bu manastır Zoğrafu (Ressam) şeklinde anılır. Bu manastırda aslen Sırp ve Bulgar keşişler ikamet etmektedir. Bknz. P. L. İnciciyan, "Osmanlı Rumelisi Tarih ve Coğrafyası", *C.I, İstanbul Üniversitesi Güney Doğu Araştırmaları Dergisi*, (ev. H. D. Andreasyan), 47, Vedat Turgut, "Osmanlı Hâkimiyetinde Aynaroz Yarımadası'ndaki Kilise ve Manastırlar" *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 4, C.4, S.2. (2016), 222-223.

Osmanlı Ülkesindeki İngiliz Konsolos ve Vatandaşlarının Hukukî Sorunlarına
Dair Tespitler (1858-1860)

olduğu gerekçesi ile rahibi vapurdan indirmişti¹¹⁰. Bu iddianın doğru olup olmadığı Babiâli tarafından araştırılmaya başlanmıştı. Babiâli Rum Patrikhanesi'ndeki eski ve yeni nüfus defterlerinde yaptığı inceleme sonucu Piskopos Minos'un Osmanlı tebaası anneden ve Osmanlı tebaası babadan dünyaya geldiğini ve İstanbul ahalisinden olduğunu saptamıştı¹¹¹. Ancak İngiliz sefaret kançılıryası Piskopos Minos'u 1844 tarihinde Yediada ahalisinden olan bir İngiliz olarak kaydını yapmıştı. İngiliz sefaretini bu kişinin kendi himayesinde olduğunu düşünüyordu¹¹². Gerçekte ise Piskopos Minos'un babası Mihâl vefat ettikten sonra Minos'un annesi, İngiliz vatandaşlığında bulunan ve Yediada ahalisinden olan bir İngiliz ile evlenmişti¹¹³. İngiltere'de 1844 tarihli kanun, yabancı bir kadının bir İngiliz erkek ile evlenmesi durumunda yabancı kadının İngiliz vatandaşlığına geçeceğini söylemektedir¹¹⁴. İngiliz sefaretini de Piskopos Minos'u, annesinin yaptığı bu yeni evlilikten dolayı yabancı statüde sayıp himaye etmeye çalışmıştır. Babiâli bu kişinin 1844 tarihinde Osmanlı tebaasından olduğunu ve patrikhaneye iade edilmesini sefaretten istemiştir¹¹⁵. İngiliz sefaretini ise Minos'un İngiliz himayesine hakkı olduğunu belirterek Minos'u teslim etmeye yanaşmamıştır¹¹⁶. Örnekten anlaşılacağı üzere Rahip Minos elçilikten şahsen berat, patent ya da pasaport aldığı için değil de annesinin 1844 tarihinden sonra bir İngiliz ile evlilik yapmasından dolayı himaye edilmiştir.

Babiâli evlilik konusunu 1869 tarihli Tâbiyyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin yedinci maddesinde¹¹⁷ düzenlemiştir. Bu madde: *"Tebaa-i Devlet-i Aliyye'den iken ecnebi ile tezevüc eden kadın zevcinin vefatı tarihinden itibaren üç sene zarfında istidâ ederse tâbiyyet-i asliyesine ric'at edebilir. Bu maddenin hükmü şahsa şamildir. Tasarruf-ı emlâk ve arâzi maddesi nizâmat ve kavânin-i umumîyesine tâbidir."* şeklindedir. Babiâli bu madde ile yabancıyla evlenen Osmanlı tebaasına

¹¹⁰ BOA. HR. MKT. 273 / 37 lef:4, (Gurre-i Şaban 1274 / 17 Mart 1858); BOA. HR MKT. 256 / 37 lef: 1 (5 Cemâziye'l-evvel 1275 / 11 Aralık 1858).

¹¹¹ BOA. HR MKT., 256 / 37 lef: 4, (15 Rebî'ü'l-evvel 1274 / 3 Kasım 1857).

¹¹² "BOA. HR. MKT., 273 / 37 lef: 5, (29 Rebî'ü'l-evvel 1275 / 6 Kasım 1858), BOA.MKT. 273 / 37 lef: 2 (28 Safer 1275 / 7 Ekim 1858).

¹¹³ BOA. HR. MKT., 273 / 37 lef:1, (14 Cemâziyel-âhir 1275/ 19 Ocak 1859), BOA. A.DVN. DVE.d., No: 003, s.13-14 / hüküm: 12, (17 Rebî'ü'l-evvel 1275 / 25 Ekim 1858).

¹¹⁴ Serbestoğlu, *Osmanlı Kimdir? Osmanlı Devleti'nde Tabiiyet Sorunu*, 21.

¹¹⁵ BOA.HR. MKT., 273 / 37 lef: 2, (11 Safer 1275 / 20 Eylül 1858).

¹¹⁶ BOA. HR. MKT., 273 / 37 lef: 6, (26 Rebî'ü'l-evvel 1275 / 3 Kasım 1858).

¹¹⁷ "Tâbiyyet-i Osmaniye Kanunnâmesi", *Düstûr*, 1. Tertip, 1. Cilt, 17.

mensup bir kadının yabancı devlet tebaasına geçmesi öngörmemiş, ama zımnen (örtük) şekilde kabul edilmiştir¹¹⁸.

F. Üsküp Konsolosu'nun Kendisine Sığınanları Himaye Etmesi

Fraşirli Mehdi'ye göre; mahmîlik sıfatı kanun veya ahidnâmelerden kaynaklanmamaktadır. Bir suistimal neticesi olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca mahmî unvanının tamamen yabancılar için kullanılması doğru değildir¹¹⁹. Nitekim 003 ve 003M Numaralı Düvel-i Ecnebiye Defterlerine yansıyan kayıtlar bu yargıyı doğrulamaktadır. İnceleyeceğimiz bu vakada bir İngiliz konsolosun kendine sığınan kimseleri İngiliz tâbiyetinde olmasalar bile himaye edip Bâbîâlî'ye geri vermek istememesine dairdir.

Osmanlı ordusunda görev yapan Mirлива Ahmed Paşa, 16 Temmuz 1855 tarihinde Preveze'den iki alay tabur ile Trablusgarp'ta isyan eden Goma Şeyhi'nin isyanını bastırmakla görevlendirilmişti¹²⁰. Buradaki görevi biten Mirлива Ahmed Paşa yaşadığı yer olan Manastır'a geri dönerken Trablusgarp ahalisinden çok sayıda erkek ve kadını yanına almıştı. Ancak Mirлива Ahmed Paşa'nun bu kişileri esir olarak sattığına dair söylentiler çıkmıştı. Yapılan incelemeler sonucu ve Trablusgarp'taki İngiliz konsolosunun ifadesi üzerine Mirлива Ahmet Paşa'nun bu kişileri kendi işlerinde kullanmak üzere yanaşma olarak aldığı anlaşılmıştı¹²¹. Ancak bu olayın ardından Mirлива Ahmet Paşa'nun yanında getirdiği ve beş yıl boyunca evladı nazarıyla baktığı iki yetim kız çocuğu, Paşa'nın işlemeli çiçeğini çalarak İngiltere'nin Manastır'da bulunan konsolosluğuna kaçmışlardı. O esnada Manastır konsolosluğuna geçici süre ile John Blunt vekâlet etmekteydi. Bu olay Mirлива Ahmet Paşa tarafından öğrenilmişti. Bunun üzerine Mirлива Ahmed Paşa'nun oğlu Kolağası Ali Paşa, bu kız çocukların geri verilmesini konsolos vekilinden talep etmişti¹²². Ancak konsolos vekili bu kız çocuklarını konsoloshanede

---

¹¹⁸ Osmanağaoğlu, *Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tabiiyetinin (Vatandaşlığının) Gelişimi*, 233-234.

¹¹⁹ Mehdi Fraşerli'nin mahmîlik konusu hakkındaki düşünceleri ve daha detaylı bilgi için bkz. Mehmet Canatar, "Mahmîlik ve Mahmîler Hakkında Fraşerli Mehdi'nin Değerlendirmeleri" *Prof. Dr. Mübahat S. Kütikoğlu'na Armağan*, Edit. Zeynep Tarım Ertuğ, (İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2006), 285-307.

¹²⁰ *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, (BOA.) Nezaret ve Devâir Evrakı, (A. MKT. NZD.), 154 / 54 lef:1, (1 Zilka'ade 1271 / 16 Temmuz 1855).*

¹²¹ *BOA. HR. MKT., 263 / 27 lef: 2, (7 Rebî'ü'l-evvel 1275 / 15 Ekim 1858).*

¹²² *BOA. HR. MKT., 272 / 76 lef: 2, (12 Rebî'ü'l-âhir 1275 / 19 Kasım 1858) BOA. A.DVN. DVE.d., No: 003, s.23 / hüküm: 33, (17 Cemâziye'l-evvel 1275 / 23 Aralık 1858).*

**Osmanlı Ülkesindeki İngiliz Konsolos ve Vatandaşlarının Hukukî Sorunlarına
Dair Tespitler (1858-1860)**

hizmetine alıp himaye ederek geri vermemişti¹²³. Hatta İngiliz konsolos vekili kızların kendi rızaları ile geldiğini belirterek Manastr' dan asli görev yeri olan Üsküp'e geçerken kız çocuklarını yanında götürmüştü¹²⁴. İstanbul'daki İngiliz sefreti kız çocuklarının kendi istekleri doğrultusunda konsolosun yanında kaldığını doğrulamıştı¹²⁵.

4. Konsolosların Diğer Usulsüzlükleri

A. Belgrat Konsolosu'nun Sınırı İhlali

Asâkir-i Nizâmîye neferinden olan Said, Belgrat karakolunda nöbet tutmaktaydı. Bu esnada Belgrat'ta görev yapan İngiliz konsolosu nöbetçi asker Said tarafından uyarılmasına rağmen Osmanlı Devleti'nin hududu dışına geçmişti. Bunun üzerine Said bulunduğu yeri terk ederek İngiliz konsolosunun yanına gitmiş ve onu darp etmişti. Bu olay üzerine İngiliz konsolosu Said'den şikâyetçi olmuştu. Önce Mahalli Meclis'te ardından da Divan-ı Harp'te yapılan sorgulama neticesinde dava Meclis-i Vâlâ'ya havale edilmişti. Yapılan tahkikat sonucunda Said konsolosu darp ettiğini kabul etmiş ve mahkemece suçlu bulunmuştu. Nefer Said'in mensup olduğu taburda bir sene müddetle pranga¹²⁶ ile hapis olunmasına karar verilmişti. Olay esnasında tutuklanan ve suçsuz görülen diğer askerlerde serbest bırakılmıştı¹²⁷. Belgrat Muhafızı, kaymakam Salih Bey'i bu olaydan dolayı özür dilemek için konsolosluğa göndermişti. Fakat Belgrat konsolosu, kaymakam Salih Bey'i kabul etmemiş ve kaymakama yakışır bir muamelede bulunmamıştı. Babîâli ise bu durumdan esef duyduğunu belirterek olayda tarafsız şekilde davranıldığını askere ceza verildiğini böyle bir durumun iki devletin dostluğuna yakışmadığını belirtmiştir¹²⁸.

¹²³ BOA. A.DVN. DVE.d., No: 003, s.23 / hüküm: 33, (17 Cemâziye'l-evvel 1275 / 23 Aralık 1858).

¹²⁴ BOA. HR. MKT., 279 / 52 lef: 2, (3 Şaban 1275 / 8 Mart 1859).

¹²⁵ BOA. HR. MKT., 294 / 89 lef: 3, (3 Zilka'ade 1275 / 4 Haziran 1859); BOA. HR. MKT., 294 / 89 lef: 4, (Gurre-i Ramazan 1275 / 4 Nisan 1859).

¹²⁶ 1840 Ceza Kanunu'nun ilk halinde pranga cezası mevcut değildir. Ancak aynı yıl yapılan zeyl ile pranga cezası kanuna eklenmiştir. Daha sonraki 1851 ve 1858 Ceza Kanunnameleri'nde pranga cezası yer almıştır. Yasemin Saner, "Osmanlı'nın Yüzlerce Yıl Süren Cezalandırma ve Korkutma Refleksi: Prangaya Vurma", *Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza 18. ve 20. Yüzyıllar*, (Derleyenler. Noemi Levy-Alexandre Toumarkine), (Yay. Haz: Foti Benlisoy), (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2007), 173.

¹²⁷ *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.), Meclis-i Vâlâ Evrakı (A.MKT.MVL.)*, 104 / 49 lef:1, (5 Cemâziye'l-âhir 1275 / 10 Ocak 1858).

¹²⁸ BOA. A.DVN. DVE.d., No: 003, s.17 / hüküm: 21, (14 Reb'ü'l-âhir 1275 / 21 Kasım 1858).

B. Gadamış Konsolos Vekili'nin Kaza ile Adam Öldürmesi

Mr. Hezi İstanbul Kariman Trablusgarp Eyaleti'nin Gadamış kazasına 21 Kasım 1858 tarihinde konsolos vekili olarak atanmıřtı¹²⁹. 30 Nisan 1859 tarihinde Mösyö Kariman hizmetkarı Mevlüd ile birlikte avlanmak için yola çıkmıştı. Kariman avlanmak için bahçelerin birine girmiş Mevlüd bahçenin dışında kalmıştı. Ancak Kariman bahçeden dışarıya çıkar iken tüfeği kazara ateş alıp Mevlüd'ü sol koltuğunun altından feci şekilde yaralamıştı. Kariman, hizmetkarını hızlıca Gadamış'a götürmüştü. Bu olayı haber alan Gadamış Meclisi, iki mahkeme katibini olayın sorgusunu yapmak için göndermişti. Kariman tüfeğinin yanlışlıkla ateş aldığını olayda bir kastın olmadığı ifade etmiş, ağır yaralı olan Mevlüd de bu ifadeyi doğrulamıştı. Ancak Mevlüd olayın gerçekteştiği tarihten yaklaşık bir hafta sonra vefat etmişti. İngiltere'nin Trablus'ta bulunan konsolosu G. F. Herman olaya müdahale ederek bu üzücü olayın daha fazla uzamasını istemediği için merkurum varislerine beş yüz gazi altını verilmesini teklif etmiş Mevlüd'ün varisleri de konsolosun diyet teklifini kabul etmişti. Gadamış Müdürü bu hadiseyi Trablusgarp Valisi'ne o da bir tahrirat ile Hariciye Nezareti'ne iletmiřti¹³⁰.

Hata ile adam öldürme, kasıtsız olarak bir insanı öldürmektir. Bu suçun cezası aslı ceza olarak nitelendirilir ve cezası diyet ve kefarettir¹³¹. Nitekim Mevlüd hata ile öldürülmüştür. Bu dava Meclis-i Vâlâ'da görüşülmüştür. Meclis-i Vâlâ diyet hususunun şahsi hukuk davası olması sebebiyle kararın bir kez de şer'i hüküm ile alınması gerektiğine karar vermiştir. Bunun için konsolos vekili Kariman'ın şer'i mahkemede¹³² yargılanması gerekmiştir. Bu mahkeme gerçektemiş ve beş yüz gazi altın üzerinde mutabakat sađlanmıřtır¹³³.

¹²⁹ BOA. A. DVN. DVE., 24 / 10 lef:1, (6 Reb'ü'l-evvel 1275 / 14 Ekim 1858).

¹³⁰ BOA. MVL, 753 / 49 lef:1, (27 Şevval 1275 / 30 Mayıs 1859); BOA. DVN. D 003M, s.17 / hüküm:26, (27 Reb'ü'l-âhir 1276 / 23 Kasım 1859).

¹³¹ Halil Cin-Ahmet Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları: 2011), 310-312; Diyeti, öldürenin akilesi öder. Ayrıca tebei ceza olarak maktulun mirasından mahrumiyet ve ta'zir cezası olarak devlet belirleyici ceza verilebilir. Demir, *Türk Hukuk Tarihi*, 104.

¹³² Kısas ve diyet gerektiren cinayet ve yaralama suçlarında Meclis-i Tahkikat hiçbir karar alamazdı. Sadece edinilen bilgilerin sonuçlarını valiye sunmakla yetinirdi. Bknz. Gönen, "Osmanlı İmparatorluğunda Yabancıların Adli Ayrıcalıkları", 154; Nitekim 1855 tarihinden itibaren Trablusgarp Eyaleti'nde Meclis-i Tahkikat bulunmasına rağmen kararın şer'i mahkeme ile alınması istenmiştir. Çünkü suç hataen adam öldürmedir. Verilecek ceza ise diyettir. Trablusgarp'ta Tahkikat Meclisi'nin kurulmuş olmasına dair bknz. BOA. A. MKT. NZD., 138 / 63 lef:1, (29 Cemaziye'l-ahir 1271 / 19 Mart 1855).

¹³³ "... diyet hukuk-ı şahsiyyeden olarak bu dahi ilâm-i şer'-i ile hüküm olunmak usûl-i kânun iktizâsından olmasıyla bu suretle ahvâl-i vecihle ilâm-ı şer'-iye rabt olunarak ilâm ve mazbatasının irsali ve bunun için

**Osmanlı Ülkesindeki İngiliz Konsolos ve Vatandaşlarının Hukukî Sorunlarına
Dair Tespitler (1858-1860)**

Kariman diyeti ödeyip üç ay müddet ile Londra'ya gönderilecektir. Bu gelişme mazbata ile Babiâli'ye bildirilmiştir. Ancak davanın ilâmı henüz Meclis-i Vâlâ'ya ulaşmamıştır. Bu davanın ilâmı Trablusgarp Valisi'nden istenmiştir¹³⁴.

C. Borcun Vadesini Geciktirme

Osmanlı mahkemelerinde görülen alacak-verecek davalarında İngiliz tebaasına mensup birinin, Osmanlı tebaasından birine borç ödemesi gerekirse borcun temin edilmesi için konsoloslar arabuluculuk yapmaktaydılar. Ancak tespitimize göre bazı İngiliz konsoloslar borçlunun İngiliz olması durumunda borcun vadesini geciktirmeye çalışmıştır.

Kırım Savaşı (1853-1856) esnasında çok sayıda İngiliz askeri İstanbul'a gelmişti¹³⁵. Savaş devam ederken transport vapurlarına bağlı olarak görev yapan yedi İngiliz asker, Osmanlı tebaasından Dimitri'nin Galata'da Karaköy Kapısı denilen mahaldeki bohçacı dükkanını yağma etmişlerdi. Osmanlı makamlarınca yapılan inceleme sonrası dükkan sahibinin zarar gören eşyalarının bedeli 32.000 kuruş olarak hesaplanmıştı. Bu paranın şahıslardan veya bağlı buldukları sefîne kumpanyasından alınarak esnafın mağduriyetinin giderilmesi sefaretten talep edilmişti¹³⁶. Ancak sefaret hızlıca davranmayıp işi sürüncemede bırakmıştı. Esnaf Dimitri ise bu olaydan sonra çok borçlandığını, bu olayın bir an önce çözülmesi için bir arzuhal ile Babiâli'den yardım istemişti. Yağma olayının üzerinden 3-4 yıl geçmesine rağmen iş hala çözülememişti¹³⁷.

Başka bir örnekte Musul'da İngiliz konsolos vekili olarak görev yapan Mösyö Christian Rassam'a aittir. 1840 yılında Musul'a konsolos vekili olarak atanan Mösyö Christian Rassam, İngiltere'de tanınmış ve iyi izlenim bırakmış saygın

---

konsolos-ı mumâ ileyhın bir kerede mürafaa-i şer'i-de bulunacağı irâde ve işâr buyrulmuşdur..." BOA. MVL., 75 / 49 lef: 2, (Gurre-i Şaban 1276 / 23 Şubat 1860); Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.), Umum Vilayat Evrakı (A.MKT.UM), 382 / 67 lef:1, (3 Zilka'ade 1276 / 23 Mayıs 1860).

¹³⁴ BOA., A.MKT.,UM., 406 / 78 lef:1, (3 Zilka'ade 1276 / 23 Mayıs 1860), Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) Meclis-i Vâlâ, (MVL.), 755 / 49 lef: 4. (26 Şevval 1276 / 17 Mayıs 1860).

¹³⁵ Erdoğan Keleş, "Kırım Savaşı'nda (1853-1856) Müttefik Orduların Barınma ve İaşe Sorunları", XVI. Türk Tarih Kongresi (20-24 Eylül 2010), Kongreye Sunulan Bildiriler, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2015), 261-286.

¹³⁶ BOA. A.DVN. DVE.d., No: 003, s.33 / hüküm: 46, (5 Şevval 1275 / 8 Mayıs 1859).

¹³⁷ BOA. MVL., 817 / 110 lef:1, (19 Zilka'ade 1275/ 20 Haziran 1859).

bir devlet adamıdır. Ancak Rassam Musul'da konsolos vekili görevinin dışına çıkararak ticaretle uğraşmış hatta zamanla yün, deri, buğday ve mazı satan bir tüccara dönüşmüřtür¹³⁸. Rassam'ın Eski Musul Valisi Mehmed Paşa'ya 1500 kese borcu bulunmaktaydı. Bu borcunu üç taksitte ödeyecekti. Rassam, Mehmed Paşa hayatta iken borcun iki taksitini ödemişti. Ancak Mehmed Paşa vefat edince üçüncü taksit olan 500 keseyi mirasçılarına vermemekte uzun bir süre ısrar etmişti. Ancak mirasçılar bu durumdan mağdur olmuştu. Bâbiâli, Musul konsolos vekili Rassam'ın kalan borcu mirasçılara ödemeyeceğini düşündüğü için borcun Rassam'dan alınıp Bâbiâli'ye ödenmesini sefaretten talep etmiřti¹³⁹. Rassam'ın uygunsuz hareketleri bununla sınırlı değildi. Konsoloslukta otuz üç kişiyi hizmetine almış bazı kişileri uygunsuzca himaye etmiş ve himayesindeki esnaflara vergi ödettirmemiřti¹⁴⁰. Babiâli konsolos vekilinin bu davranışları yüzünden uyarılmasını sefaretten istemiřti¹⁴¹. Ancak bu isteğin üzerinden 8 ay geçmesine rağmen Rassam uygunsuz hareketlerine devam etmekteydi¹⁴².

Bazı İngiliz konsolosların, borunun İngiliz tâbiyetinden olduğu zaman hızlı hareket etmediklerini söyleyebiliriz. Ancak bir İngiliz alacaklı olduğunu iddia ettiğinde, İngiliz sefreti borcun ödenmesini konusunda Babiâli'ye baskı uygulamıştır. Belgrat demiryolu için harita çizen İngiliz vatandaşı Mösyö Lizz yaptığı işin parasını alamadığını İngiliz büyükelçisi Strartford Canning'e bildirmişti. Bu gelişme üzerine İngiliz sefreti 24 Ekim 1857 tarihinde bu paranın verilmesini Babiâli'den istemişti. Bu mesele Meclis-i Ali-i Tanzimat'ta görüşölmüştü. Burada alınan kararda; Mösyö Lizz'in para istemeye hakkı olmadığı, eğer haklı olduğu düşünölmüyorsa bir vekil tayin edilerek davanın Ticaret Mahkemesi'nde görülmesi gerektiği sefarete bildirilmişti. Ancak sefaret bu karardan memnun olmamış ve tekrardan Mösyö Lizz'in parasının ödenmesine dair Babiâli'ye baskı yapmıştır. Babiâli ise bu iş için söz

---

¹³⁸ Tuncay Öğün, *Doğu'nun Mirlerine Son Veda: Cizreli İzzeddin şir Bey ve İşyanı*, (İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2010), s.122.

¹³⁹ BOA. A.DVN. DVE.d., No: 003M, s.22-23, hüküm: 36, (7 Receb 1276 / 30 Ocak 1860).

¹⁴⁰ Konsolosluklarda çalışanlardan vergi alınmaması konusunda İngiltere'nin Halep konsolosu M. Ikenes 30 Haziran 1859'da bir rapor yazmıştı. Bu raporunda Maraş valisinin konsolosluklarda çalışanlardan vergi istediğini ancak bu verginin Avrupa konsolosluklarında alışan Osmanlı uyruklarından hiç alınmadığını bildiriyordu. Bu duruma istinaden Ikenes, konsolosluklarda çalışan kimselerden vergi alınmaması gerektiğini, Vezirin de Maraş valisini uyarmasını istemekteydi. Bozkurt, *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasî Gelişmelerinin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu (1839-1914)*, 146.

¹⁴¹ BOA. A.DVN. DVE.d., No: 003, s.18, hüküm: 23, (18 Rebî'ü'l-âhir 1275 / 25 Kasım 1858).

¹⁴² BOA. A.DVN. DVE.d., No: 003, s.40, hüküm: 61, (19 Zilhicce 1275 / 20 Temmuz 1859).

Osmanlı Ülkesindeki İngiliz Konsolos ve Vatandaşlarının Hukukî Sorunlarına
Dair Tespitler (1858-1860)

söylemenin gereksiz olduğunu ve Mösyö Lizz'in davasında haklı olduğunu düşünüyorsa Ticaret Mahkemesine başvurmasını yinelemiştir¹⁴³.

5. İngiliz Vatandaşlarının Hukukî Usulsüzlüklerine Dair
Örnekler

A. Yankesicilik ve Devlet Memuru'na Hakaret Vakaları

Galati'den İstanbul'a gitmekte olan bir posta vapuru şiddetli rüzgardan dolayı Sünne (Sulina) limanına demir atmıştı. Burada birkaç gün kalacak olan vapurun Osmanlı tebaasından Yanko isimli Yahudi bir yolcusu ihtiyaçlarını giderebilmek için Sünne çarşısına çıkmıştı. Bu kişi çarşıda gezerken aslen Kefalonyalı bir Rum olan ancak İngiliz uyruğunda bulunan Covani, Yanko'yu dükkanına sokup döverek altın saatini ve otuz adet altınını çalmıştı. Sünne kaymakamı Raşid Bey bu olayı öğrenince İngiliz uyruklu Covani'yi mahkemesinin görülmesi için hükümet konağına çağırılmıştı. İngiltere konsolosu Mösyö Loui de hükümet konağına davet edilmişti. Ancak Covani mahkemeye katılmamıştı. Olaya tanıklık edenler ise Covani'nin şiddetinden korktukları için yapılan sorguda net ve doğru bilgiler vermiyorlardı. Ancak mağdur Yanko, Covani'yi tanıdığını ve bu kişinin Sünne boğazında Eflak¹⁴⁴ bandıralı Felesledres isimli vapurda kılavuzluk yaptığını ifade etmişti. Bu ifade üzerine kaymakam Raşid Bey kılavuz Covani'nin bulunmasını Sünne Liman Reisi Kostaki Efendi'den talep etmişti. Kostaki Efendi ismi zikredilen vapura bir memurunu göndermişti. Ancak o esnada vapurda bulunan İngiliz tâbiyetine mensup olan Kaptan vekili Kefalonyalı Petroviç, gönderilen bu memura Covani'nin üç gün önce İbrail'e¹⁴⁵ gittiğini ve kendisinin burada bulunmadığını söylemişti. Petroviç'in yalan söylediği aşikardı. Bu ifade üzerine yapılan tahkikatta Petroviç'in Covani'yi vapurda sakladığı anlaşılmıştı. Liman Reisi Kostaki Efendi bir memuru vasıtası ile Petroviç'i olayın aslını öğrenmek için Liman Odası'na¹⁴⁶ çağırılmıştı. Ancak Petroviç,

¹⁴³ BOA. A.DVN. DVE.d., No: 003, s.19, hüküm: 26, (25 Rebi'ü'l-âhir 1275 / 2 Aralık 1858).

¹⁴⁴ Eflak ve Boğdan 1858'de birleşmiş ve Bükreş Romanya'nın başkenti olmuştur. Eflak'ın Tuna nehri üzerinde belli başlı limanları İbrail ve Yergöğü bir süre doğrudan doğruya Osmanlı Devleti'ne bağlı kalmışlardır. Kemal Karpat, "Eflak", D.İ.A., C.10., (İstanbul: 1994), 466.

¹⁴⁵ İbrail eski Rum kilise kayıtlarında Proilasi, Avrupalılarca Braila yada Brailov şeklinde anılmaktadır. Tuna'nın sol kıyısında, Şiret ağzının biraz yukarısında kuruludur. P. L. İnciciyan, "Osmanlı Rumelisi Tarih ve Coğrafyası", C.II, İstanbul Üniversitesi Güney Doğu Araştırmaları Dergisi, (Çev. H. D. Andreasyan), Tarihsiz, 120.

¹⁴⁶ 1850 yılında İstanbul'da Liman Odası adı ile deniz ticareti karma mahkemesi kurulmuştur. Bu mahkeme Osmanlı tebaasıyla yabancılar arasında deniz ticareti konusunda çıkan anlaşmazlıkları

Kostaki Efendi'nin gönderdiği memura “*kaimakam ister ise bir adam göndersin giderim ancak liman reisini tanımam*” diyerek Kostaki Efendi'nin çağrısına uymamıştı. Halbuki Petroviç Eflak bandıralı bir gemide kaptan vekili olması sebebiyle Liman reisinin emirlerine uymak zorundaydı. Daha sonra Liman Reisi Kostaki Efendi, Petroviç'i zorla Liman Odası'na getirtmişti. Petroviç odaya girdiğinde Liman Reisi Kostaki Efendi'ye Rumca “*evvela ben seni tanımam ve sonra sen edebsiz bir adamsın ve halt ediyorsun!*”¹⁴⁷ diye hakaret etmişti. Üstelik Petroviç Devlet-i Aliyye hakkında da hakaret etmeye başlamış kendisine sorulan sorulara cevap vermemişti. Bunun üzerine Petroviç gözaltına alınmış ve hükümet konağına gönderilmişti. Petroviç İngiliz vatandaşı olduğu için Liman Reisi Kostaki Efendi Petroviç'in hakaretlerini ve diğer kabahatlerini bir şikâyetname ile İngiliz konsolosuna bildirmişti. Konsolosa gönderilen yazıda; Petroviç'in suçları yüzünden gözaltına alındığı ifade edilmişti. Ayrıca Petroviç'in edeplendirilmesi ve ceza verilmesi konsolostan istenmişti. İngiliz konsolosu bu olayı öğrenir öğrenmez gözaltına alınan Petroviç'in kendine gönderilmesini istedi¹⁴⁸. Bu olay ile ilgili “*icabını icra edeceğini*” belirtmişti. Bunun üzerine Petroviç konsolosluğa gönderilmişti.

çözmek için teşkil edilmiştir. Bknz. M. A. Ubucini, *Türkiye 1850 1. Cilt Tanzimat-Ulema-Basın*, (Çev. Cemal Karaağaçlı), (Tercüman 1001 Temel Eser, Tarihsiz), 169-170. Olayın gerçekteştiği 1858 senesinde de Sünne'de Liman Odası mevcuttur. Hatta 25 Şubat 1858 tarihinden itibaren Liman Odası'nda görülecek davalardan harç alınması gerekmektedir. *BOA. A. MKT. UM.*, 308 / 38 lef:1, (11 Receb 1274 / 25 Şubat 1858).

¹⁴⁷ Petroviç'in Kostaki Efendi'ye böyle hakaret etmesinin sebebi geçmişte yaşadığı bir olaydan kaynaklı olabilir. Çünkü o dönemlerde Kostaki Efendi'nin nizama uygun olmayarak İngiltere ve Cezair-i Sebâ ahaliyi kaptanlarından fazla cerime aldığına yönelik şikayetler mevcuttu. Bu şikayetler İngiliz konsolosu tarafından Babiâli'ye iletilmişti. Şikayetlere yönelik bknz. *BOA. HR. MKT.* 274 / 52 lef: 1 (23 Cemaziye'1-evvel 1275 / 29 Aralık 1858).

¹⁴⁸ Osmanlı Devleti'ne karşı bir suç işleyen yabancının yakalanıp tutuklanması alınması uzun zamandır Babiâli ile sefaretler arasında problem teşkil etmektedir. Sefaretler Avusturya ile imzalanan Pasarofça Antlaşması'nın 5. maddesi ve 1747 kapitülasyonunun 4. maddesine istinaden tebaalarından olan birinin Osmanlı makamlarınca yakalanıp tutuklanmasını (arrestation et détention préventive) kabul etmemektedirler. Bunu kendilerine ait bir hak olduğunu düşünmektedirler. Halil Cemaleddin-Hırand Asador bu durumu aktarmakta ancak bu düşünceye katılmamaktadır. Bir yabancının işlediği suçtan ötürü Osmanlı makamlarınca tutuklanıp yakalanmasının doğru olabileceğini ifade etmektedir. Bknz. Cemaleddin-Asador, *Ecâ nibin Memalik-i Osmaniyyede Haiz Oldukları İmtiyazât-ı Adliyye*, 456-457; Yasemin Saner Gönen ise yabancının soruşturma için tutuklanması gerekirse Osmanlı yetkilileri onu tutuklayamayacağını veya kadı, yabancı için hapis cezası kararı verse bunu Osmanlı yetkililer infaz edemeyeceğini belirtir. Ayrıca tutuklama işinin konsolosluklara ait olduğunu ifade etmektedir. Ek olarak tercüman olmadıkça sokakta bile yabancının tutuklanamayacağını belirtir. Bknz. Gönen, “Osmanlı İmparatorluğunda Yabancıların Adli Ayrıcalıkları”, 138-139. İncelediğimiz vakada Osmanlı makamlarınca gözaltına alınan bir İngiliz'in, konsolosluğu tarafından istenildiği takdirde konsoloshaneye teslim edildiğini anlamaktayız.

Osmanlı Ülkesindeki İngiliz Konsolos ve Vatandaşlarının Hukukî Sorunlarına
Dair Tespitler (1858-1860)

Ancak İngiliz konsolos, sözünde durmamış ve Petroviç'i ceza vermeden serbest bırakmıştı. Bu gelişmeler kaymakam Raşid Bey tarafından bir arıza ile Babiâli'ye bildirilmişti¹⁴⁹. Petroviç'in sorgulanması esnasında Liman Odası'nda bulunan Tuna komisyonu reisi Ömer Paşa da bu olayları doğrulamış ve bir an önce Petroviç'in sürgün edilmesini, İngiliz konsolosunun da bir çaresine bakılmasını Babiâli'ye iletmışti¹⁵⁰. Babiâli çarşı içinde adam dövüp altın çalan bir adamı saklayan, üstelik Devlet-i Aliyye'ye ve memuruna hakaret eden birinin konsoloslukça himaye edilip serbest bırakılmasının kabul edilebilir bir durum olmadığını ve bu durumun iki devletin dostluğuna yakışmadığını belirterek Petroviç'in edeplendirilmesini konsolosun ise talimatla uyarılmasını sefaretten istemiştir¹⁵¹.

Altın saati ve otuz adet altını gasp eden kılavuz Covani ise yakalanmıştı. Covani'nin durumu önce Meclis-i Tahkik'te¹⁵² görülmüş oradan Meclis-i Vâlâ'ya havale edilmişti. Meclis-i Vâlâ, Covani'yi 1858 Ceza Kanunnamesi'nin 230. maddesindeki¹⁵³ yankesicilik ve hırsızlık suçu işlemesine tatbiken üç aydan bir yıla kadar hapis cezası ile yargılamıştır. Covani duruşmada suçlamaları kabul etmiş ve çaldıklarını tercümanı aracılığı Yanko'ya geri verdiğini ifade etmiştir. Ancak ceza almaktan kurtulamamıştır. Covani altı ay müddetle hapis ve para cezasına çarptırılmıştır. Bu gelişme Meclis-i Vâlâ'dan Zaptiye'ye havale edilmiştir¹⁵⁴.

Hakaret ile ilgili bir başka örnekte İstanbul'da gerçekleşmiştir. İngiliz tebaasından olan ve Galata'da Perşembe Pazarı'nda oturan tacir Grasi, Şirket-i Hayriye vapurlarından İstinye adlı vapurda giderken Erkan-ı Harbiye Miralayı Nusret Bey ile anlaşmazlık yaşamıştı. İkisinin arasında gerçekleşen münakaşada tacir Grasi, Miralay Nusret Bey'e hakaret etmişti. Nusret Bey bu durumu Babiâli'ye bildirilmişti. Babiâli de devletin memuruna hakaretin kabul edilemeyeceğini bu durumun askerin namusuna dokunur bir davranış

¹⁴⁹ BOA. A.MKT.UIM., 322 / 57 lef:1, (11 Muharrem 1275 / 21 Ağustos 1858).

¹⁵⁰ BOA. A.MKT.UIM., 324 / 89 lef:1, (27 Muharrem 1275 / 6 Eylül 1858).

¹⁵¹ BOA. A.DVN. DVE.d., No: 003, s.9, hüküm: 5, (13 Safer 1275 / 22 Eylül 1858).

¹⁵² 1854 tarihli bir ferman ile Osmanlıların yabancılara, yabancılarında Osmanlılara karşı olan katl, yaralama, hırsızlık gibi davaları Meclis-i Tahkikat'ta görülecekti. Ekrem Buğra Ekinci bu meclislerin eyaletlerdeki büyük meclislerden farklı olarak kurulduğunu belirtmektedir. Ekinci, *Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri*, 140.

¹⁵³ "İş bu fasılda tayin olunan sirket maddelerinden başka ahz ve yankesicilik gibi sirkatlere müteâsir olanlar üç mahdan bir seneye kadar habse konulur ve bu makûle eşhas zabtiyece kefalet altına dahi alınır." *Düstûr*, 1. Tertip, 1. Cilt, (Dersaadet: Matbaa-i Âmire, 1289), 587.

¹⁵⁴ BOA., MVL., 838 / 87 lef:1, (28 Zilhicce 1276 / 17 Temmuz 1860).

olduğunu, bu suçu işleyen tacir Grasi'nin cezalandırılması gerektiğini bir müzekkere ile sefarete iletmişti¹⁵⁵. İngiliz sefaretinin Deâvi Dairesine mektup yazmıştı. Grasi bu mektubunda, kendisinin bir İngiliz asilzâdesi olduğunu ancak Nusret Bey'in sert bir şekilde kendisine reayadan biriymiş gibi davrandığını ve yetkisinde olmayan bir iş yaptığını bu duruma karşılık yaptığının nefsi müdafaa olduğunu ifade etmişti. Ayrıca asıl hakarete uğrayan kişinin kendisi olduğunu ve bu olaya şahitlik eden başka asilzâdeler olduğunu söylemekteydi¹⁵⁶. İngiliz sefaretinin de tacir Grasi'nin haklı olduğunu asıl uygunsuzluğun Nusret Bey tarafından yapıldığını bunun görgü şahitleri ile desteklendiğini bildiren takrirî Babîâlî'ye göndermişti¹⁵⁷. Ayrıca sefaret tacir Grasi'ye birde destek mektubu yazmıştı. Mektupta Miralay Nusret Bey'in Umur-ı Zaptiye memuru olmadığı ve vapurdaki işlere müdahale etmemesi gerektiği yazılmaktaydı¹⁵⁸. Bu vakada görüldüğü üzere İngiliz sefaretinin, Miralay Nusret Bey'i şikâyetinde haksız çıkarmış ve suçlu durumuna düşürmüştür.

Hakaretle ilgili suçları sadece İngiliz vatandaşları gerçekleştirmemiştir. Osmanlı vatandaşlarından da bu suçu işleyenler olmuştur. Bir İngiliz vatandaşı Beyoğlu'nda gezerken Mekteb-i Şahâne'ye kayıtlı iki öğrenci tarafından hakarete uğramıştı. Sefaret bu durumu Babîâlî'ye bildirmişti. Bu gelişme üzerine iki öğrenci bulunup gözaltına alınarak hapse atılmıştı. Babîâlî bu olaydan büyük üzüntü duyduğunu ve bu öğrencilerin hakarete ettikleri İngiliz vatandaşını ziyaret edip bizzat özür dileyeceğini sefarete iletmişti¹⁵⁹.

B. İzinsiz Matbaa Dükkânı Açma

İstanbul ve taşrada keyfi kitap ve gazete basım yayımını engellemek ve matbaalara bir düzen vermek amacı ile Meclis-i Âli-i Tanzimat 15 Şubat 1857 tarihinde 10 maddelik Matbaa Nizâmname'si hazırlamıştır. Bu nizâmnameye

---

¹⁵⁵ BOA HR. MKT., 279 / 77 lef:3, (18 Rebî'ü'l-evvel 1275 / 26 Ekim 1858), BOA. HR. MKT., 272 / 17 lef:1, (4 Cemâziye'l-âhîr 1275 / 9 Ocak 1859), BOA. HR. MKT., 275 / 61 lef:1, (2 Receb 1275 / 5 Şubat 1859) BOA. A.DVN. DVE.d., No: 003, s.17, hüküm: 22, (18 Rebî'ü'l-âhîr 1275 / 25 Kasım 1858).

¹⁵⁶ Tacir Grasi mektubundaki "... Bendeniz yalnız bir İngilterelînin değil belki Dersaadet'te bulunan bilcümle Avrupalı ve Hristiyanların muhafâza-i nefsi ve vikâye-i namus ve emniyet-i şahsiyeleri kaide-i icâbınca muamele etmiş olduğumun aşikâr bulunduğunu..." şeklindeki ifade ile olayı din meselesi haline getirerek meseleyi büyütmüş ve kendini haklı çıkarmaya çalışmıştır. BOA. HR. MKT. 279 / 77 lef: 2, (2 Cemâziye'l-evvel / 8 Aralık 1858).

¹⁵⁷ BOA. HR. MKT. 279 / 77 lef: 4 (24 Cemâziye'l-evvel / 30 Aralık 1858).

¹⁵⁸ BOA. HR. MKT., 279 / 77 lef: 5 (23 Rebî'ü'lâhîr 1275 / 30 Kasım 1858), Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.), Hariciye Nezaretî Tercüme Odası (HR. TO.) 233 / 9 lef: 1 (23 Rebî'ü'lâhîr 1275 / 30 Kasım 1858).

¹⁵⁹ BOA. A.DVN. DVE.d., No: 003, s.19, hüküm: 24, (23 Rebî'ü'l-âhîr 1275 / 30 Kasım 1858).

**Osmanlı Ülkesindeki İngiliz Konsolos ve Vatandaşlarının Hukukî Sorunlarına
Dair Tespitler (1858-1860)**

göre; matbaa açmak isteyenlerin talebi Meclis-i Maarif ve Zaptiye tarafından incelenecek, şayet devlete ve mülke zarar getirmeyeceğine kanaat getirilirse matbaa açılması için Sadaret tarafından izin içeren bir belge verilecekti¹⁶⁰. Osmanlı Devleti topraklarında yaşayan Sardunyalı iki vatandaş matbaa açabilmek için Sardunya sefaretine başvuru da bulunmuştu. Sardunya sefreti de Maarif-i Umumiye Nezaretinden bu iki kişi hakkında inceleme yapıp matbaa açabilmesi için ruhsat talep etmişti¹⁶¹. Maarif-i Umumiye Nezaretî ve Zaptiye yaptığı incelemeler sonucunda 1857 yılında yürürlüğe giren Matbaa Nizâmnamesine uymak şartıyla bu yabancılara matbaa açılması yönünde izin ve ruhsat verilmesini uygun görmüştü¹⁶². Aynı şekilde Fransız vatandaşı Emil Mandos Beyoğlu'nda bir matbaa açma isteğini sefaret aracılığı ile Maarif-i Umumiye Nezaretine bildirmişti¹⁶³. Emil Mandos'a izin verilmişti¹⁶⁴. Ancak İstanbul'da oturan İngiliz vatandaşı Nikola, Maarif-i Umumiye Nezaretinden izin ve ruhsat almadan Beyoğlu'nda bir matbaa dükkanı açmıştı. Altıncı Daire kanun, nizâm tanımayan ve hükümeti hiçe sayan Nikola'nın dükkanın hemen kapatılmasını istemiştir. Babiâli de dükkanın kapatılacağına dair sefarete bilgi vermiş ve dükkanın kapatılması için sefaretten muavenet mazbatasını istemiştir¹⁶⁵.

C. Kalpazanlık Suçu

Kalpazanlık sahte para basmaktır. Kalpazanlık suçu Osmanlı Devleti'nde yaygın olarak görülse de 1840'lı yıllarda özellikle kaimelerin piyasaya sürülmesi ile büyük bir problem teşkil etmiştir. Kalpazanlığı sadece Osmanlı

---

¹⁶⁰ Ayhan Ceylan, "Tanzimat Dönemi Osmanlı Basım ve Yayımında Hukukî Düzen (1839-1876)", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, Sayı 1, (Bahar, 2006), 147; Yabancı vatandaşların matbaa açıp gazete çıkarmasına yönelik altıncı madde ise: "Kezâlik düvel-i ecnebiye tebaasından olubda gazete tab'irmek isteyenler dâhi Nezâret-i Celile-i Haricîye'den izin ve ruhsatı havi sened almadıkca basmahâne küşâd edemeyecekdir." şeklindedir. "Matbaalar Hakkında Nizamname" *Düstûr*, 1. Tertip 2. Cilt, (Dersaadet: Matbaa-i Âmire, 1330), 227-228.

¹⁶¹ BOA, HR.MKT., 311 / 70 lef:1, (6 Rebî'ü'lâhir 1276 2 Kasım 1859).

¹⁶² BOA, HR.MKT., 324 / 35 lef:1, (5 Receb 1276 28 Ocak 1860).

¹⁶³ BOA, HR.MKT., 338 / 17 lef:1, (22 Zilka'ade 1276 11 Haziran 1860).

¹⁶⁴ Hatta 1868'de Eski Maliye Dairesi'nde çıkan yangında Fransa'dan getirilen posta pullarının yanması üzerine Emil Mandos ile posta pulu basılmasına dair anlaşma yapılmıştır. *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi (BOA.), Mühimme Mektubî Kalemi, (MKT. MHM.), 406 / 33 lef:1, (6 Muharrem 1285 / 29 Nisan 1868).*

¹⁶⁵ BOA. A.DVN. DVE.d., No: 003M, s.18 / hüküm: 28, (21 Cemaziye'l-evvel 1276 / 16 Aralık 1859).

vatandaşları yapmamış birçok yabancı da bu suça eşlik etmiřtir¹⁶⁶. 1821 yılına ait bir olayda padişah II. Mahmud kalpazanlığın diğer suçlar gibi olmadığını yargılamanın Osmanlı veya yabancı farkı gözetmeden hızlıca yapılmasını emretmiştir. Ancak yabancı tebaanın elçileri kalpazanlık yapanları himaye etmiş ve gerektiğinde yargılanmak üzere kendi ülkelerine gtrmřtir¹⁶⁷. İncelediğimiz vakalarda Osmanlı Mahkemeleri'nin kalpazanlık suuna istinaden verdiği hükümlere yabancıların uymak zorunda olduğunu söyleyebiliriz.

Bazı İngiliz vatandaşları bizzat kendileri para basmalar bile bu suça yataklık etmişlerdir. Osmanlı vatandaşı Samatyalı Rüstem Refail, Fener bölgesinde yaşayan İngiliz Tabip Bobindi'nin evini altı-yedi ay müddetle kullanarak sahte para basmış ve kalpazanlık suçu işlemişti. Hatta ürettiği sahte paraların bir kısmını piyasaya sürmüştü. Yapılan tahkikat sonucunda Tabip Bobindi'nin evinde para basma aletleri, kime kabı ve birkaç adet yirmilik cirminde beyaz kağıtlar bulunmuştu. Bu olay Zaptiye Meclisi'nden¹⁶⁸ Meclis-i Vâlâ'ya havale edilmişti. Meclis-i Vâlâ'da yapılan mahkemeye İngiliz sefaret tercümanı katılmıştı. İngiliz Tabip Bobindi mahkemede kendi evinde para basıldığına yönelik suçlamayı şiddetle reddetmişti. Ancak evinde para basmaya yönelik aletler barındırdığı için ceza almaktan kurtulamamıřtı¹⁶⁹. Kalpazanlık suuna yataklık eden İngiliz tabip Bobindi'nin bir daha Osmanlı ülkesinde görevini yapamamak üzere ülkeden sürülmesine, daha önce

---

¹⁶⁶ Tolga Akay, "Polis Mecmuası Verilerine Göre I. Dünya Savaşı'ndan Cumhuriyetin İlk Yıllarında İstanbul'da Suç", *ağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi (Journal Of Modern Turkish History Studies) XVIII/zel Sayı/Special Issue (2018)*, 141.

¹⁶⁷ Gözde Gürsoy, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Sikke Kalpazanlığı (1808-1861)", (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2019*), 30.

¹⁶⁸ 1845'te İstanbul'da kurulan ve Tophane-i mire Mşirine bağlı olan Polis rgt ya da zaptiye rgt ceza davalarına bakmaktaydı. Bu örgütün adı Polis Meclisi idi. 1846'da Zaptiye Müşirliği kurulup Zaptiye rgt bu mşirliğe bağlanmış Polis Meclisi, Zaptiye Meclisi'ne dönüşmüştü. Zaptiye Meclisi 1851 ceza yasasında geçmemektedir. Bu meclislerde yabancıların da davaları grlmştir. Gönen, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancıların Adlı Ayrıcalıkları", 152.

¹⁶⁹ Kalpazanların suçunu inkar edilmesine yönelik bir vaka geçmişte Novaberde'de gerçekleşmiştir. Bazı kişiler kalpazanlık yaptığına dair şer'i şerif'te yargılanmışlardı. Ancak bu kişiler bu suçlamayı reddetmişti. Zaten bu kişilerin kalpazanlık yaptığına dair bilgiler kulaktan dolmaydı. Bu kişiler delil yetersizliğinden dolayı serbest bırakılmışlardı. Ancak daha sonra bu kişilerin para basma aletlerini derelerde, dağlarda sakladığı anlaşılmıştı. Hatta Novaberde ve şkp bölgelerinde kalpazanlık yapanların sayısı günden güne artmaktaydı. Gürsoy, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Sikke Kalpazanlığı (1808-1861)", 149. Meclis-i Vâlâ'nın verdiği bu kararı geçmişteki tecrübelerin tezhr olarak nitelendirirsek yanlış olmayacaktır.

Osmanlı Ülkesindeki İngiliz Konsolos ve Vatandaşlarının Hukukî Sorunlarına
Dair Tespitler (1858-1860)

sahtekarlıktan sabıkası bulunan Ressam Refail'in iki buçuk sene hapsine¹⁷⁰ ve ayaklarına pranga vurulmasına karar verilmiştir¹⁷¹. Başka bir vakada da İngiliz tebaasına mensup Prasço ve yardımcısı Aleksandro kalpazanlık yaparken yakalanmıştır. Bu kişiler kalpazanlık suçundan dolayı Ceza Kanunnamesi'nin 143. maddesine¹⁷² istinaden Meclis-i Vâlâ'da yargılanmış ve yanlarında tercüman bulundurulmuştur. Bu iki İngiliz onar sene müddetle kürek cezasına çarptırılmıştır. Meclis-i Vâlâ yürürlükte bulunan 1858 tarihli ceza kanunnâmesi gereği bu kişilerin teşhir¹⁷³ edilmesini istemiştir¹⁷⁴. Bazı İngilizler ise aynı tarihlerde kendi ülkelerinde Osmanlı parasını

¹⁷⁰ Kalpazanlık suçunu işleyenlere şiddetli ta'zîr ve uzun süreli hapis cezaları verilmektedir. Mustafa Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku*, (Konya: Mimoza Yayınları, 2014), 415.

¹⁷¹ BOA., A.DVN., DVE.d., No: 003, s.15 / hüküm: 17, (14 Rebî'ü'l-âhir 1274 / Aralık 1857); BOA., MVL., 814 / 112 lef:1, (2 Rebî'ü'l-âhir 1275 / 9 Kasım 1858). İngiliz Tabip Bobindi ve Ressam Refail'e verilen bu cezalara yönelik herhangi bir ceza maddesi belirtilmemiştir. Cezalar 1858 Ceza Kanunnamesi'ne göre verilmemiş olabilir. 1858 Ceza Kanunnamesi'nin 143,144,145,146 ve 147. maddeleri kalpazanlık suçu işleyen bir kişinin prangaya vurulmasından ya da ülkeden sürülme cezasından bahsetmemektedir. Bknz. *Düstûr*, 1 Tertip, 1. Cilt, (Dersaadet: Matbaa-i Âmire, 1289), 568-569; Eğer sehven yazılmadığını düşünürsek bu olay 003 Numaralı Düvel-i Ecnebiye Defteri'nde Hicri 1274 tarihli tek hükümdür. Bu olaya dair arşivdeki diğer kayıt ise Hicri 1275'tir. Nitekim 1858 Ceza Kanunnamesi'nin 15. maddesinde 1858'den önce işlenmiş suçları cezalandırmayacağını suçun gerçekleştiği tarihte yürürlükte olan kanun ile ceza verileceği ifade edilmiştir. Bknz. Saner, "Osmanlı'nın Yüzlerce Yıl Süren Cezalandırma ve Korkutma Refleksi: Prangaya Vurma, 183-184; Refail'e verilen bu pranga cezası 1851 tarihli Ceza Kanunnamesi'nin üçüncü fasıl 12. maddesinde yer alan kalpazanlık yapan ya da bilerek tedavüle süren 6 aydan 4 seneye kadar pranga cezası verilmesi maddesine istinaden olabilir. Bu maddeye dair bknz. Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku*, 416. Bobindi'ye verilen tard cezasına dair Osmanlı Arşivi'nde başka örnekler mevcuttur. Fransız mahmûlilerinden olan Romalı Loyçi Avrelî, kalpazanlık suçu sebebiyle Meclis-i Vâlâ tarafından küreğe mahkum edilmişti. Daha sonra ise Fransız sefaretinin devreye girmesi ile bir daha Osmanlı ülkesine ayak basmamak üzere sürülmesine karar verilmişti. BOA. HR. MKT., 322 / 90 lef:1, (22 Cemaziye'l-âhir 1276 / 16 Ocak 1860) Ancak İngiliz Bobindi, Fransız Avrelî'den farklı olarak kürek cezasına çarptırılmadan ülkeden sürülmesi istenmişti.

¹⁷² "Devlet-i Âliyye'de tedâvülû nizâmen makbûl ve mukarrer olan altın ve gümüş meskûkâta takliden meskûkât kat' iden ve zikrolunan meskûkât-ı mukarrereden eğe ve zınba fizâb ve sâir âlât ve tarîk ile azıcuk altın ve gümüş ihrâc ve ifrâz ederek kıymetlerini tenkîs eyleyen ve bir sikkeyi daha kıymetli olan âher bir sikke yerine sürmek üzere onun renginde yıldızlayan ve o misillü kalb ve zuyûf meskûkâtın Memâlik-i Mahrûse'de tedâvülüne veyâhud bilâd-ı ecnebiyyeden gelüb Memâlik-i Hazret-i Şâhâne'ye duhûlüne muîn olan ve kalb sürücülükle meşgul bulunan kimseler on seneden eksik olmamak üzere muvakkaten küreğe konulur." *Düstûr*, 1 Tertip, 1. Cilt, (Dersaadet: Matbaa-i Âmire, 1289), 568-569.

¹⁷³ 1858 tarihli Ceza Kanunnamesi'nin 19. maddesine göre teşhir, mahkumun bir alanda veya insanların yoğun olarak geçtiği bir yerde, mahkeme kararının kalın harflerle yazılı olduğu metnin göğsüne konulup iki saat bekletilmesidir. Bknz. Ahmet Kılınç, "Mukayeseli Hukuk ve Hukuk Tarihi Açısından Yaptırım Türü Olarak Teşhir", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XI*, S.1-2, (Ankara: 2007) 1017.

¹⁷⁴ BOA. A. MKT. MVL., 111 / 74, lef:1, (25 Rebî'ü'l-âhir 1276 / 21 Kasım 1859).

bastırmaktadır. 1859'da İngiliz Anthony Calvocaressi ve Moss adlı iki İngiliz Osmanlı parasının sahtesini imal ederken Birmingham Şehbenderi George Richmond Collis tarafından yakalanmıştır. Şehbender Collis bu kişileri teferruatlı bir süreç sonunda Osmanlı makamlarına teslim etmiştir¹⁷⁵.

D. Narha Uymamak

Osmanlı Devleti'nde narh, mal ve hizmet fiyatlarının devletçe tespit edilen üst sınırını ifade etmektedir. Daha önce kadıların nezaretinde olan narh işlerine 1851'de Es'ar Nezareti bakmış ancak istenilen başarı elde edilememiştir. Bunun üzerine 1854'te İhtisap Nezareti'ne bağlı Es'ar Meclisi oluşturulmuştur. Ancak kısa süre sonra Şehremaneti'nin kurulması ile bu meclis kaldırılmış ve narh işi ile doğrudan Şehremaneti ilgilenmiştir¹⁷⁶. Ancak bazı İngiliz tüccarlar Şehremaneti'nin belirlediği narha uymak istememiş ve narhın aşığınsında kömür satarken yakalanmıştır. Yakalanan bu tüccarların kömürlerine el konulmuş ve kömürler İhtisap tarafından satılmıştır. Bu gelişmeyi öğrenen İngiliz büyükelçisi Stratford Canning bu olaylara müdahil olmuştur. Canning bu tüccarların 1838 Balta Limanı ticaret sözleşmesine göre serbest ticaret yaptıklarını düşünmektedir. Ayrıca antlaşmaların ikinci maddesine göre¹⁷⁷ Osmanlı ülkesinde İngilizlere her türlü emtianın ve eşyanın satılmasına izin verildiğini, üçüncü maddeye göre¹⁷⁸ İngilizlerin iç ticarete Osmanlı tüccarı gibi vergisini ödemek şartıyla mal alıp satabileceğini belirtmektedir. Canning'in iddiasının en can alıcı noktası, İngiliz tüccarlarının Osmanlı Devleti'nin belirlediği fiyattan kömür satmasının ticaret hukukuna aykırı olmasıdır. Canning, İngiliz tüccarların Şehremaneti'nin belirlediği narha tâbî olmasının anlaşmayı sınırlandırdığını vurgulamaktadır. Bu

¹⁷⁵ Muharrem Öztel, "Osmanlı Sefaret ve Şehbenderliklerinin Kalpazanlık Mücadeledeki Yeri ve Önemi", *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi* • Cilt 15, Sayı 53, (Ocak, 2020), 116.

¹⁷⁶ Mübahat S. Kütükoğlu "Narh", *D.İ.A.*, C.32., (İstanbul: 2006) s.390.

¹⁷⁷ "İngiltere Kraliçesi ve Padişâhı'nın teba'ası ve bunların hizmetlerinde istihdâm olunanlar minba'ad Memâlik-i Mahrûse'nin her bir mahâlinde bilâ istisnâ Memâlik-i Mahruse mahsûlü ve kârı olarak her cins ve nevi' emtiâ ve eşyayı mübayaaya mezûn olalar ve Saltanât-ı Seniyye'ye dâhi gerek ziraât ve harâit ile hâsil olur ve gerek sâir cemî eşya hakkında yed-i vâhid usûlünü bî külliye terk ve iptale resmen müteâhhit olmuş olmağla..." Bknz. *Muahedet Mecmuası*, Cilt 1., (Dersaadet: Hakikat Matbaası, 1294) 223.

¹⁷⁸ "İngiltere tüccarından veya ademlerinden biri Memâlik-i Mahrûse mahsûlü olarak mübayaaa idüüb yine Memâlik-i Mahrûse içinde sarf olunmak üzere fûrûht edeceği emtiânın hin-i iştirâ fûrûhatında ahzı lazım gelen rûsumâtı müsellemler veyâhud reyâyâyı Devlet-i Aliyye'den olarak saltanâtı seniyyenin ticareti dâhiliyesiyle meşgul olub daha ziyâde mazhar-ı müsâade olan tabakâ-i tüccar misillü edâ eylemelerine karar virilmiştir." Bknz. *Muahedet Mecmuası*, Cilt: 1., (Dersaadet: Hakikat Matbaası, 1294) 223-224; Mübahat Kütükoğlu 3. maddenin İngiliz tüccara "en çok müsâadeye mazhar millet" olmakla kalmadığını "en çok müsâadeye mazhar yerli tüccar" vasfını kazandırdığını belirtmektedir. Kütükoğlu, *Osmanlı İngiliz*, C.2., 5.

Osmanlı Ülkesindeki İngiliz Konsolos ve Vatandaşlarının Hukukî Sorunlarına
Dair Tespitler (1858-1860)

yüzden zarara uğrayan İngiliz tüccarların zararının karşılanmasını ve kömür narhına dair yürürlükte olan nizâmatın fesh ve ilgâsı isteyen bir takriri Hariciye Nezareti'ne göndermişti¹⁷⁹. Aslında bu anlaşmazlık Balta Limanı ticaret antlaşmasının üçüncü maddesinden kaynaklanmaktadır. Antlaşmanın Türkçesi'nde yer almamasına rağmen "oradaki her türlü ticaret" ifadesi daha sonraki süreçte İngilizlerin Osmanlı tebaası ile aynı haklara sahip olduğu iddiasına neden olmuştur. İngilizler bu maddeye dayanarak hem Osmanlı tebaası mallarının hem de ithal malların perakende ticaretini yapma hakkını kazanmışlardır. Ayrıca devletin en ayrıcalıklı tüccarının yararlandığı koşullar ile ticaret yapma serbestliğine sahip olmuşlardır¹⁸⁰. Yukarıda açıklamaya çalıştığımız örnekten de anlaşıldığı üzere hem İngiliz tüccarlar hem de İngiliz sefaretî Osmanlı makamlarınca belirlenen narha tâbî olmamak istemiştir. Bunu Düvel-i Ecnebiye defterlerinde yer alan diğer bir örnekten de anlamaktayız. Osmanlı ülkesinde kömürcülükle uğraşan İngiliz tüccarlarından George¹⁸¹ kış ayı geldiğinde başkasının elinde bulunan ve narha tâbî olan kömürleri tekelinde toplayıp mağazasında saklamıştı. Üstelik bu kömürleri kış ayı geldiğinde Şehremaneti'nin koyduğu narha uymayarak fahiş fiyata halka satmaktaydı¹⁸². Aslında George hem narha tâbî olduğunu düşünmüyordu hem de narha tâbî olan kömürleri tekelinde toplayıp fahiş fiyata satmaya çalışıyordu. Osmanlı Devleti her iki durumda da zarar etmekteydi. Nitekim Bâbiâli, İngiliz tüccarların ve İngiliz büyükelçisinin narh konusundaki düşüncesini taşımamaktaydı. Babiâli hangi tebaadan olursa olsun ticaret ile uğraşan kişilerin narh konusunda Şehremaneti'nin kurallarına tâbî olup bunun senet ile kabul etmesi gerektiğini İngiliz sefaretine bildirmişti¹⁸³. Babiâli'nin böyle bir cevap vermesindeki sebep, Balta

¹⁷⁹ BOA. HR.TO., 228 / 52 lef:1, (20 Rebî'ü'l-âhîr 1274 / 8 Aralık 1857) Canning benzer bir iddiasını bu olaydan evvel 6 Nisan 1842 tarihinde de öne sürmüştü. Canning'e göre: "Hurda-furuşluk suretiyle müskirat ticareti yapmak Osmanlı tebaasına münhasır olduğu iddiasıyla ecnebi tüccar menedilmeye çalışılırsa da, 1838 muâhedesinin 3. maddesine göre rüsumat-ı meşrutayı ödeyen İngiliz tüccarının dahili ticaretle iştiğal etmeleri normaldir. Bazı eşya bundan müstesna olsa bunlar kararlaştırıldı". Bknz. Kütükoğlu, *Osmanlı İngiliz, C.2, 45*.

¹⁸⁰ Kütükoğlu, *Osmanlı İngiliz, C.2, 43*; Songül Keçeci Kurt, "Osmanlı Devleti'nde Ecnebilerin Esnafılığı Meselesi (1838-1861)", *History Studies, International Journal of History, 9(3)*, (2017) 144.

¹⁸¹ BOA. HR. MKT., 256 / 1 lef:1, (5 Safer 1275 / 14 Eylül 1858).

¹⁸² Halbuki kömür satan esnaf belirlenen narh üzerinden ellerindeki kömürü satmak ve vatandaşın kış günlerinde mağdur olmasının önüne geçmek zorundaydı. Ancak kömürler, istifçiler tarafından saklanmış şiddetli kış günlerinde piyasaya yüksek fiyatlardan satılmıştır. Mehmet Demirtaş, *Osmanlı Esnafında Suç ve Ceza*, (Ankara: Birleşik Dağıtım Kitabevi, 2010), 192-193.

¹⁸³ BOA. A.DVN. DVE.d., No: 003, s.11-12 / hüküm: 8, (28 Safer 1275 / 7 Ekim 1858).

Limanı ticaret sözleşmesindeki İngiliz tüccarının vergi ödemesi koşuluyla Osmanlı ülkesi içinde her türlü ticareti yapabilmesi hakkı tanınmasından kaynaklanmaktadır¹⁸⁴.

Bir diğerk örnekte İngiliz mahmüsi olan fırıncıların narha uymadan ekmekek satmasına dairdir. Osmanlı yetkilileri ekmeğın gramajına göre ekmeğee fiyat koymaktaydılar. Ancak fırıncılar yetkililer tarafından belirlenen gramaja uymayarak ekmekek satmaktaydılar¹⁸⁵. Antalya'da yaşayan İngiliz Françiko'nun hükümetin ve meclisin belirlediğii narha uygun olmayarak kıyyede 50 dirhem noksan ekmekek sattığı tespit edilmiştir. Adı geçen ekmekek üreticisinin mahalli mecliste mahkemesi görülmüştür. Bu esnada konsolosluktan bir vekil mahkemede bulundurulmuştur. Françiko narha uygun olmayan şekilde ekmekek sattığı için Ceza Kanunnâmesi'nin 263'ncü maddesi¹⁸⁶ gereğince 3 gün hapsine ve onbeş beşlik nakit para cezasına çarptırılmıştır. Cezasını çekmesi için Antalya konsolosluğuna gönderilmiştir¹⁸⁷. Françiko burada hapis cezasını çekmiş ancak Antalya'daki İngiliz konsolos vekili suçlu olan Françiko'nun yabancı tebaaya mensup olduğu için para cezasını ödememesi gerektiğini iddia etmiştir. Bu durum üzerine Babiâli Françiko'nun yabancı devlet tebaasına mensup olsa bile dâhili ticarete belediye kanunlarına tâbii olduğunu, dolayısıyla para cezasının kaldırılmasının mümkün olmadığını ve parayı ödemesi gerektiğini konsolosa bildirmesini sefaretten istemiştir¹⁸⁸.

---

¹⁸⁴ Mübahat S. Kütükoğlu, "Tanzimat Devrinde Yabancıların İktisadi Faaliyetleri", 150. Yılında Tanzimat, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1992), 91-138.

¹⁸⁵ Muhammed Yazıcı, *Osmanlı Klasik Dönem Hukukunda Suç ve Ceza Anadolu'da Kamu Düzeni*, (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2019), 186.

¹⁸⁶ "Nizâma tâyin ve ilan olunan narhdan ziyadeye eşya satanlar kezâllik onbeşlikden onbeş beşliğe kadar cezâ-yı nakdi ahz ve yirmi dört saatden üç güne kadar habs ile mücazaât olunur..." *Düstür*, 1 Tertip, 1. Cilt, (Dersaadet: Matbaa-i Âmire, 1289), 596.

¹⁸⁷ Osmanlı mahkemelerince suçlu bulunan bir yabancı cezasını kendi devletinin hapisanesinde çekmesi gerekmektedir. Hukuk ve ticaret davalarında karma mahkemelerde yabancı aleyhine çıkan kararların konsoloslukça uygulanması şarttır. Bknz. Pamir, "Kapitülasyon Kavramı ve Osmanlı Devleti'ne Etkileri", 92; Aslında İngiltere, Yunanistan ve Avusturya Tanzimat dönemi sonrasında vatandaşlarının hapis cezasına çarptırılması durumunda bu cezasını Osmanlı cezaevlerinde çekmesine izin vermiştir. Bknz. Konan, "Osmanlı Devleti'nde Yabancıların Kapitülasyonlar Kapsamında Hukukî Durumu", 210; Ancak bu örnekten anlaşılacağı üzere, Tanzimat sonrasında Osmanlı mahkemelerince hapis cezası alan bir İngiliz vatandaşı, konsolosu tarafından istenirse, cezasını çekmek üzere konsolosluğa teslim edilmiştir.

¹⁸⁸ "...Memâlik-i Mâhrûse-i Şahâmede ticâret-i dâhiliye ile me'lûf bulunan tebaa-i ecnebiyyenin nizâmât-ı belediyeye itbâ' eylemeleri ahd-ı mevcûde ahkâmı iktizâsından bulunduğu cihetle vekil-i mûmâ-ileyhâmın bu bâbda vâki olan istinkâfi hakka makrun olmadığı..." BOA. A.DVN. DVE.d., No: 003M, s.20 / hüküm: 33, (21 Cemâziye'l-evvel 1276 / 16 Aralık 1859).

Osmanlı Ülkesindeki İngiliz Konsolos ve Vatandaşlarının Hukukî Sorunlarına
Dair Tespitler (1858-1860)

E. Halka Zarar Verme ve İsyana Teşvik Etme

Yasemin Saner Gönen, Osmanlı ülkesindeki yabancıların gerektiğinde ülkeye sokulamayacağına veya Osmanlı Devleti tarafından ülke dışı edileceklerine dair ahidnâme ve antlaşmalarda bir kayıt bulunmadığı bilgisini aktarmaktadır¹⁸⁹. Buna benzer gelişmeler incelediğimiz vakalarda da görülmektedir. Bu vakalardan biri Girit adasında gerçekleşmiştir. İngiliz vatandaşı olan ve Girit'te ikamet eden Manoli Mevacu, Girit halkını Osmanlı Devleti'ne karşı isyana teşvik etmekte ve günden güne faaliyetlerini arttırmaktaydı. Bâbîali Girit'teki İngiliz konsolosundan bu kişinin ıslah edilmesini eğer ıslah olmayacaksa Girit'ten sürülmesine yönelik talepte bulunmuştu. Konsolosluk Manoli Mevacu'nun orada ikamet etmesi yönünde bir tavır sergileyecekse bu şahsın Osmanlı Devleti'nin emirlerine uyması gerektiğini konsolosluğa iletmesi için sefarete bildirmişti¹⁹⁰. Defterlerde bu kişinin sürüldüğüne yönelik herhangi bir hükme rastlanılmamıştır.

İsyana teşvik etmeye dair bir başka örnekte Filibe'de gerçekleşmiştir. Halka zarar veren İngiliz mahmûnin ismi Yorgi Çokala'dır. Aslen Zentalı olan İngiliz mahmûsi tacir Yorgi Çokala, Filibe'de ikamet etmektedir. Ancak bu kişi 1841 yılından itibaren Filibe'de Osmanlı Devleti'ne karşı isyan eden kişilerle işbirliği yaparak halkı kışkırtmakta¹⁹¹ bölgenin emniyetini ve asayişini bozmakta¹⁹² hükümetin namusuna dokunacak işler yapmaktadır. Bu sebeplerle Filibe'deki Müslüman ve Hıristiyan ahali bu kişinin Filibe'nin dışında başka bir yere gönderilmesini istemiştir. Bâbîali bu istekleri sefarete iletmiş ve tacir Çokala'nın Filibe'den uzaklaştırılmasını talep etmiştir¹⁹³. Ancak bu talep kabul görmemiş olacak ki Çokala Filibe'de faaliyetlerine devam etmiştir. Çokala Filibe'de bir gayrimüslim Osmanlı vatandaşın evini zorla zapt ederek ve burada halkın huzurunu bozacak risaleler çıkartıp etrafa dağıtmakta¹⁹⁴ borçlarını ödememekte ve insanlara iftira atmaktaydı¹⁹⁵. Hatta bu iftirallardan biri Filibe Müdürü Osman Ağa'ya yönelikti. Çokala, Filibe

¹⁸⁹ Gönen, "Osmanlı İmparatorluğunda Yabancıların Adli Ayrıcalıkları", 139-140.

¹⁹⁰ BOA. A.DVN. DVE.d., No: 003M, s.6, hüküm: 3, (23 Muharrem 1276 / 22 Ağustos 1859).

¹⁹¹ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.), (Hariciye Nezareti, Siyasî), HR. SYS., 2927 / 106 lef:1, (2 Zilka'ade 1257 / 17 Aralık 1841).

¹⁹² BOA. HR. MKT., 49 / 66 lef:1, (9 Safer 1269 / 22 Kasım 1852).

¹⁹³ BOA. A.MKT.UIM 150 / 91 lef:1, (17 Rebî'ü'l-âhir 1270 / 17 Ocak 1854).

¹⁹⁴ BOA HR. SYS., 2925 / 93 lef:1, (5 Rebî'ü'l-âhir 1270 / 05 Ocak 1854).

¹⁹⁵ BOA. HR. MKT., 271 / 36 lef:3 26 Zilka'ade 1274 / 8 Temmuz 1858 ; BOA. HR. MKT., 271 / 36 lef:5 (22 Zilka'ade 1274 / 4 Temmuz 1858).

Müdürü Osman Ağa tarafından sebepsiz yere darp edildiğini ve hapse atıldığını ileri sürerek tazminat talebinde bulunmuştu. Konsolosluk bu olayı Babiâli'ye bildirmişti. Babiâli ise yapılan incelemede bu şahsın iftira attığını tespit etmişti. Bu kişinin sürekli devleti rencide edip ve halkı rahatsız etmesi sebebiyle ya bir kefile bağlanarak ırz ve edebiyle oturmasının sağlanmasını ya da davranışlara devam etmesi halinde başka bir yere göç ettirilmesini sefaretten istenmişti¹⁹⁶. Ancak bu istek sefaret tarafından yine gerçekleştirilmemişti. Bu sefer Filibe Metropolitidi, Çokala'nın Bulgar halkına hakaret eden bir hiciv risalesini İstanbul'da bastırıp Filibe'de dağıttığını ve bu risalenin Bulgar ahali arasında huzursuzluk çıkarmayı amaçladığını bildiren tahririni Babiâli'ye göndermişti¹⁹⁷. Çokala sadece risaleleri dağıtmamakta, bölge halkını isyan ettirmeyi amaçlayan bazı evrakları da Filibe çarşılarına yapıştırmaktaydı. Yapıştırılan evrakın bir nüshası ve telif eylediği kitabın da bir nüshası Babiâli'ye gönderilmişti¹⁹⁸. Babiâli kendisine gönderilen iki nüshayı incelenmiş ve "*gereğinin yapılmasını*" konsolosluktan istemişti¹⁹⁹. Ancak hakkında çok sayıda şikâyet olan bu İngiliz tacirin konsolosluk tarafından haksız yere korunduğu aşikardı. Uzun yıllar bölge halkına zarar veren ve halkı isyana teşvik eden bir İngiliz tacirin Filibe'deki faaliyetleri engellenememişti. Osmanlı arşiv kayıtlarında Çokala'nın bu bölgeden ya da Osmanlı ülkesinden tamamen uzaklaştırıldığına dair bir belgeye henüz rastlanılmamıştır.

SONUÇ

1809 Kala-i Sultaniye antlaşması ile kimseyi himaye etmeyeceğini belirten İngiltere bu sözünde durmamıştır. Ayrıca arşiv kayıtlarına yansıyan vakalarda Osmanlı Devleti'nde görev yapan İngiliz konsolosların devletin içinde bulunduğu konjonktürel yapıdan istifade etmeye çalıştıklarını söyleyebiliriz. Mahmî meselesinin devlet için sıkıntı yarattığı bir gerçektir. Her ne kadar bu duruma karşı önlem alınsa da mesele tam olarak çözülememiştir. Hatta gayrimüslim Osmanlı vatandaşları, İngiliz olduklarına dair ellerinde pasaport bulunmasa dahi İngiliz vatandaşı olduklarını iddia etmiştir. İngiliz konsolosları da ellerinde pasaportu bulunmayan gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarını himaye etmeye çalışmıştır. Hatta

---

¹⁹⁶ BOA. A.DVN. DVE.d., No: 003M, s.12, hüküm: 9, (5 Rebî'ül'-evvel 1275 / 13 Ekim 1858); BOA. HR. MKT., 271 / 36 lef:2 (5 Rebî'ü'l-evvel 75 / 13 Ekim 1858).

¹⁹⁷ BOA. HR. SYS., 1709 / 63 lef: 7 (22 Şaban 1275 / 27 Mart 1859).

¹⁹⁸ BOA. HR. SYS., 1709 / 63 lef: 10 (25 Şaban 1275 / 30 Mart 1859).

¹⁹⁹ BOA. HR. SYS., 1709 / 63 lef: 12 (24 Ramazan 1275 / 27 Nisan 1859).

**Osmanlı Ülkesindeki İngiliz Konsolos ve Vatandaşlarının Hukukî Sorunlarına
Dair Tespitler (1858-1860)**

konsoloslar mahmûlik kavramını genişletmiş ve kendilerine sığınan kim varsa himaye etmek istemiştir. Bu hususlar Osmanlı makamları ile İngiliz konsolosları arasında sürtüşmelere neden olmuştur. Ayrıca bir Osmanlı ile bir yabancı arasında Osmanlı mahkemelerinde görülmesi gereken davalara bazı İngiliz konsoloslar engel olmak istemiştir. Bir Osmanlı askeri bir İngiliz konsolosunu darp ettiğinde Osmanlı mahkemelerince cezalandırılmıştır. Ancak Osmanlı memuruna hakaret eden, Osmanlı topraklarında karışıklık çıkarmak isteyen ve halkı isyana teşvik eden kimseler konsolosluklar tarafından korunmuş ve bu kişilere ceza verilememiştir. Boogert, Osmanlı hukuku ile ilgili Batı'da yapılan vaka incelemelerinde Batılı metinlerin ilk haliyle kabul edilmemesi gerektiğini, bu metinlerin çoğunun Osmanlı adaletsizliğinden kaynaklandığını ancak gerçeğin böyle olmadığını ifade etmiştir²⁰⁰. İncelediğimiz vakalarda Boogert'ın bu tespitleri ile örtüşmektedir. Hatta konsolosların gereksiz iddialarda bulunarak Osmanlı mahkemelerine zaman kaybettirdiğini ve sağlıklı çalışmasını engellediğini ifade edebiliriz.

İngiliz tüccarları Balta Limanı Ticaret Antlaşması maddelerini öne sürerek Osmanlı makamlarının belirlediği narha uymak istememiş kömürleri perakendecilik yaparak yüksek ya da sürümden kazanmak için düşük fiyata satmaya çalışmıştır. Üstelik bu tüccarlar sefaret ve konsolosluklar tarafından desteklenmiştir.

Bu çalışmada İngiliz konsolosların ve Osmanlı ülkesinde yaşayan İngilizlerin usulsüzlükleri ele alınmıştır. İncelediğimiz dönem ile ilgili Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşiv kayıtlarında Osmanlı ülkesinde bulunan Rus, Fransız, Yunan ve diğer yabancı konsolosların ve uyrukluların da mahmûlik meselesine ve hukukî usulsüzlüklerine dair belgeler mevcuttur. Bu belgeler de başka bir çalışmanın konusu olabilir.

---

²⁰⁰ Boogert, *Kapitülasyonlar ve Osmanlı Hukuk Sistemi 18. Yüzyılda Kadılar, Konsoloslar ve Berathılar*, 300-301.

KAYNAKÇA

1. Osmanlı Arşivi Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.)

(BOA.), Düvel-i Ecnebiye Defteri (A.DVN. DVE.d.), No: 003

(BOA.), Düvel-i Ecnebiye Defteri (A.DVN. DVE.d.), No: 003M

(BOA.), İrade, Dahiliye, (İ.DH.)

(BOA.), İrade, Hariciye (İ. HR.)

(BOA.), Hariciye Nezareti Mektubî Kalemi (HR.MKT.)

(BOA.), Hariciye Nezareti, Siyasî,(HR. SYS)

(BOA.), Hariciye Nezareti Tercüme Odası (HR. TO.)

(BOA.), Meclis-i Vâlâ, (MVL.)

(BOA.), Meclis-i Vâlâ Evrakı (A.MKT.MVL.)

(BOA.), Mektubî Kalemi Evrakı (A.MKT.)

(BOA.), Mektubî Kalemi Evrakı, Deâvi Evrakı (A. MKT. DV.)

(BOA.), Mektubî Kalemi Evrakı, Umum Vilayat Evrakı, (MKT. UM.)

(BOA.), Mühimme Mektubî Kalemi, (MKT. MHM.)

(BOA.), Nezâret ve Devâir Evrakı, (A. MKT. NZD.)

(BOA.), Umûm Vilâyat Evrakı (A.MKT.UM.)

2. Süreli Yayınlar

DÜSTÛR, 1. Tertip, 1. Cilt, Dersaadet: Matbaa-i Âmire, 1289.

DÜSTÛR, 1. Tertip 2. Cilt, Dersaadet: Matbaa-i Âmire, 1330.

Muâhedat Mecmuâsı, Cilt: 1., Dersaadet: Hakikat Matbaası, 1294.

3. Kitap, Tez ve Makaleler

AKAY, Tolga, "Polis Mecmuası Verilerine Göre I. Dünya Savaşı'ndan Cumhuriyetin İlk Yıllarında İstanbul'da Suç", *Çağdaş Türkiye Tarihi*

**Osmanlı Ülkesindeki İngiliz Konsolos ve Vatandaşlarının Hukukî Sorunlarına
Dair Tespitler (1858-1860)**

Araştırmaları Dergisi (Journal Of Modern Turkish History Studies) XVIII/Özel Sayı/Special Issue, (2018): 127-155.

AKSOY, Nazan, *Rönesans İngiltere'sinde Türkler*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004.

AKYILDIZ, Ali, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilâtı'nda Reform*, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1993.

AVCI Mustafa, *Osmanlı Ceza Hukuku*, Konya: Mimoza Yayınları, 2014.

BAĞIŞ, Ali İhsan, *Osmanlı Ticaretinde Gayrimüslimler Kapitülasyonlar-Beratlı Tüccarlar Avrupa ve Hayriye Tüccarları (1750-1839)*, Ankara: Turhan Kitapevi, 1983.

BOOGERT, Maurits H. van den, *Kapitülasyonlar ve Osmanlı Hukuk Sistemi 18. Yüzyılda Kadılar, Konsoloslar ve Beratlılar*, (Çev. Ali Coşkun Tuncer), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.

BOZKURT, Gülnihal, *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasî Gelişmelerinin Işığında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu (1839-1914)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu (TTK), 1996.

BOZKURT, Mahmut Esat, *Osmanlı Kapitülasyonları Rejimi Üzerine*, (Çev. Ahmet Öylek), Ankara: Türk Hukuk Kurumu Yayınları, 2008.

BOZKURT, Nebi, "Emân", *D.İ.A., C.11.*, İstanbul, (1995): 75-77.

CANATAR, Mehmet, "Mahmûlik ve Mahmûler Hakkında Fraşerli Mehdi'nin Değerlendirmeleri" *Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu'na Armağan*, Edit. Zeynep Tarım Ertuğ, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, (2006): 285-307.

CEYLAN, Ayhan, "Tanzimat Dönemi Osmanlı Basım ve Yayımında Hukukî Düzen (1839-1876)", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları, Sayı 1*, (Bahar, 2006): 139-155.

CİN, Halil-AKGÜNDÜZ, Ahmet, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2011.

ÇİÇEK, Kemal, "Osmanlı Devletinde Yabancı Konsolosluk Tercümanları", *Tarih ve Toplum, C. 25, S.146*, (Şubat, 1996): 17-23.

DEMİR, Abdullah, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul: Yitik Hazine Yayınları, 2011.

DEVELİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, (Yay. Haz. Aydın Sami Güneyçal), Ankara: Aydın Kitapevi, 2008.

EKİNCİ, Ekrem Buğra, *Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri*, İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2004.

ENGELHARDT, *Tanzimat ve Türkiye*, (Çev. Ali Reşad), İstanbul: Kaknüs Yayınları, 1999.

ENGİN Vahdettin, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devleti'nde Patent Vergisi Uygulama Girişimleri", *Simurg*, 1/1, (Ekim, 1999): 160-185.

ERDİNÇ, Özgür, "003 ve 003M Numaralı Düvel-i Ecnebiye Defterlerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Muğla: (2015).

FRAŞERLİ Mehdi, *İmtiyazat-ı Ecnebiyeyenin Tatbikat-ı Hâzırası*, Samsun: Matbaa-i Cemil, 1325.

GOFFMAN, Daniel, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İngilizler 1642-1660*, (Çev. Ayşe Başçı-Sander), İstanbul: Sabancı Üniversitesi, 2001.

GÖĞER, Erdoğan "Çifte Vatandaşlık", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 44, No:1-4 (1995): 127-181.

GÖNEN, Yasemin Saner, "Osmanlı İmparatorluğunda Yabancıların Adli Ayrıcalıkları", *Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, İstanbul, (1998).

GÖNEN, Yasemin Saner, "Hukukî Kapitülasyonlar ve Sonuçları", *Osmanlı*, C.6., Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, (1999): 340-353.

GÜRSOY, Gözde, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Sikke Kalpazanlığı (1808-1861)", *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, İstanbul, (2019).

HALİL Cemaleddin-HIRAND Asador, *Ecânibin Memalik-i Osmaniyyede Haiz Oldukları İmtiyazat-ı Adliye*, Dersaadet: Hukuk Matbaası, 1331.

İNALCIK, Halil, "İmtiyazât", *D.İ.A.*, C.22., İstanbul, (1995): 245-252.

İNCİCİYAN, P. L., "Osmanlı Rumelisi Tarih ve Coğrafyası", *C.I, İstanbul Üniversitesi Güney Doğu Araştırmaları Dergisi*, (Çev. H. D. Andreasyan): (Tarihsiz), 22-88.

**Osmanlı Ülkesindeki İngiliz Konsolos ve Vatandaşlarının Hukukî Sorunlarına
Dair Tespitler (1858-1860)**

İNCİCİYAN, P. L., "Osmanlı Rumelisi Tarih ve Coğrafyası", C.II, *İstanbul Üniversitesi Güney Doğu Araştırmaları Dergisi*, (Çev. H. D. Andreasyan): (Tarihsiz), 101-152.

İPŞİRLİ, Mehmet, "Osmanlı Devletinde Emân Sistemi", *Çağdaş Türk Diplomasisi 200 Yıllık Süreç*, (Haz: İsmail Soysal), Ankara, TTK, (1999): 3-12

KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi C.7.*, Ankara: TTK, 2011.

KARPAT Kemal, "Eflak", *D.İ.A.*, C.10, İstanbul: (1994): 466-469.

KELEŞ, Erdoğan, "Avrupa Tüccarı'nın Hukukî ve Ticarî Durumlarına Dair Bazı Tespitler (1835-1868)", *BELLETEREN C. LXXIX*, S.284 Ankara, (Nisan, 2015): 199-292.

KELEŞ, Erdoğan, "Kırım Savaşı'nda (1853-1856) Müttefik Orduların Barınma ve İaşe Sorunları", *XVI. Türk Tarih Kongresi (20-24 Eylül 2010), Kongreye Sunulan Bildiriler*, Ankara, TTK (2015): 261-286.

KILINÇ, Ahmet, "Mukayeseli Hukuk ve Hukuk Tarihi Açısından Yaptırım Türü Olarak Teşhir", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XI*, S.1-2, Ankara, (2007): 1007-1032.

KOCABAŞOĞLU, Uygur, *Majestelerinin Konsolosları İngiliz Belgeleriyle Osmanlı İmparatorluğu'ndaki İngiliz Konsoloslukları (1580-1900)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.

KONAN, Belkıs, "Osmanlı Devleti'nde Yabancıların Kapitülasyonlar Kapsamında Hukukî Durumu", *Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, (2006).

KONAN, Belkıs, "Osmanlı Devleti'nde Protege (Koruma) Sistemi", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.58, S.1, Ankara, 2009: 169-188.

KURDAKUL, Necdet, *Osmanlı Devleti'nde Ticaret Antlaşmaları ve Kapitülasyonlar*, Ankara: Döler Neşriyat, 1981.

KURAT, Akdes Nimet, *Türk İngiliz Münasebetlerinin Başlangıcı ve Gelişmesi (1553-1610)*, Ankara: AÜDTCF Yayınevi, 1953.

KURT, Songül Keçeci, "Osmanlı Devleti'nde Ecnebinin Esnafılığı Meselesi (1838-1861)", *History Studies, International Journal of History*, 9(3), (2017): 141-166.

KÜÇÜK, Cevdet, "Osmanlılarda Millet Sistemi ve Tanzimat", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.VI., Edit. Fahri Aral-Murat Belge, İstanbul: İletişim Yayınları, (1985): 1007-1024.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., *Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri (1838-1850)*, C.2., İstanbul:İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1976.

KÜTÜKOĞLU S., Mübahat, "Avrupa Tüccarı", D.İ.A., C.4, İstanbul, (1991): 159-160.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., "Tanzimat Devrinde Yabancıların İktisadi Faaliyetleri", *150. Yılında Tanzimat*, Ankara, TTK, (1992): 91-138.

OSMANAĞAOĞLU, Cihan, *Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tâbiyetinin (Vatandaşlığının) Gelişimi*, İstanbul: Legal Yayınevi, 2004.

ÖZKAPLAN Nurcan, Yurdakul, *İngiltere Ortadoğu'ya Nasıl Girdi?, Basra ve Bağdat'ta İngiliz Konsoloslukları*, İstanbul: Kronik Kitap, 2018.

ÖZKORKUT, Nevin Ünal, "Kapitülasyonların Osmanlı Devleti'nin Yargı Yetkisine Getirdiği Kısıtlamalar", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 53, S.2., Ankara, (2004): 83-94.

ÖZTEL, Muharrem, "Osmanlı Sefaret ve Şehbenderliklerinin Kalpazanlıkla Mücadeledeki Yeri ve Önemi", *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi • Cilt 15, Sayı 53*, (Ocak, 2020): 105-122.

PAMİR, Aybars, "Kapitülasyon Kavramı ve Osmanlı Devleti'ne Etkileri", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.51, S.2, Ankara, (2002): 79-119.

SANER, Yasemin, "Osmanlı'nın Yüzlerce Yıl Süren Cezalandırma ve Korkutma Refleksi: Prangaya Vurma", *Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza 18. ve 20. Yüzyıllar*, Derleyenler. Noemi Levy-Alexandre Toumarkine, Yay. Haz: Foti Benlisoy, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, (2007): 163-189.

SERBESTOĞLU, İbrahim, *Osmanlı Kimdir? Osmanlı Devleti'nde Tâbiyet Sorunu*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2014.

SERBESTOĞLU, İbrahim, "Zorunlu Bir Modernleşme Örneği Olarak Osmanlı Tâbiyet Kanunu", *OTAM*, S. 29, (Bahar 2011): 193-214.

SEZER, Hamiyet, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Seyahat İzinleri. (18-19. Yüzyıl)" *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 21 S. 33, Ankara, AÜDTCF, (2003): 105-124.

**Osmanlı Ülkesindeki İngiliz Konsolos ve Vatandaşlarının Hukukî Sorunlarına
Dair Tespitler (1858-1860)**

SONYEL, Salahi R., "Osmanlı İmparatorluğu'nda Koruma (Protege) Sistemi ve Kötüye Kullanılışı", *BELLE TEN, C.LV., S.213*, Ankara, (Ağustos 1991): 359-370.

ŞİMŞİR, Nahide, "Osmanlı-İngiliz Münasebetleri 1580-1838", *Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı: 122*, (Ekim 1999): 39-59.

TURAN, Resul, "19. Yüzyılda Himayecilik", *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, (2013).

TURGUT, Vedat, "Osmanlı Hâkimiyetinde Aynoroz Yarımadası'ndaki Kilise ve Manastırlar" *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, Yıl: 4, C.4, S.2.* (2016): 201-237.

TÜRKMEN, Zekeriya, "Osmanlı Devletinde Kapitülasyonların Uygulanışına Toplu Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM), Sayı.6*, Ankara, (1995) 325-341.

UBUCINI, M. A., *Türkiye 1850 1. Cilt Tanzimat-Ulema-Basın*, (Çev. Cemal Karağaçlı), Tercüman 1001 Temel Eser, Tarihsiz.

ÜLKER, Necmi, "XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında İzmir'deki İngiliz Tüccarına Dair Ticarî Problemlerle İlgili Belgeler", *Belgeler Türk Tarih Belgeleri Dergisi, C.XIV., Sayı:18.*, Ankara, (1992): 261-320.

WOOD, C., *A History of the Levant Company*, Abingdon: Frank Cass & Co Ltd, 1964.

YALÇINKAYA, Mehmet Alaaddin, "Bir Avrupa Diplomasi Merkezi Olarak İstanbul 1792-1798 Dönemi İngiliz Kaynaklarına Göre", *Osmanlı, C.1.*, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, (1999): 660-675.

YAZICI, Muhammed, *Osmanlı Klasik Dönem Hukukunda Suç ve Ceza Anadolu'da Kamu Düzeni*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2019.

YERASİMOS, Stefanos, *Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye Bizans'tan Tanzimat'a, C. 1*, (Çev. Babür Kuzucu), İstanbul: Gözlem Yayınları, 1974